

LUMINA 2011

Revistă socială, culturală și științifică a românilor din Ungaria. Fondată de David Voniga, în 1894.

Publicația Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria

Redactor:
Elena Munteanu Csobai

Corectură:
Elena Rodica Colta

Coperta:
Lonovics László

Foto:
Maria Berényi, Emilia Martin, Nagy Imre și fotografii de arhivă

Editor responsabil:
Maria Berényi

Publicație subvenționată de
Autoguvernarea Minoritară Română – sectorul II, Budapesta
Autoguvernarea Minoritară Română din Județul Bichiș

ISSN 1215-6779

Maria Berényi

Familia Grabovsky din Pesta

În noua lor patrie, în Ungaria, macedoromânii au adus cu ei o lungă experiență și capitaluri pe care le-au valorificat rapid, devenind aproape pretutindeni un factor catalizator al constituirii unei burghezii comerciale și financiare. Comerțul le-a adus mari beneficii materiale, ceea ce le-a înlesnit posibilitatea să acapareze o bună parte din comerțul cu mărfuri dintre Imperiul Otoman și cel Habsburgic și să cumuleze capitaluri importante. S-a format o pătură subțire dar potentă și influentă a banului, care, prevalându-se de puterea sa economică, a revendicat drepturi naționale.¹

Influența lor a fost relevantă, mai ales asupra populației din orașe, unde au pus bazele comerțului. Prin iscusința și hărnicia lor, unii dintre acești coloniști macedoromâni și-au agnosit averi considerabile. Bunăstarea materială și serviciile, pe care le-au adus noii patrii, au făcut posibilă pătrunderea și ascensiunea lor în clasa privilegiată a nobililor, mulți obținând titluri și ranguri nobiliare. Pe baza cercetărilor efectuate, Füves Ödön a consemnat 76 familii

grecești și macedoromâne din Ungaria, care au obținut asemenea ranguri nobiliare.²

În rîndul românilor din Ungaria și Transilvania, clasa burgheziei mai înstărită a fost alcătuită din macedoromâni. Oriunde au activat, statornic sau trecător, macedoromânii s-au organizat în comunități religioase mult mai bine ca alte popoare, reușind astfel, să-și ducă viața aidoma ca acasă la ei.

Macedoromânii stabiliți pe aceste meleaguri nu s-au mărginit numai la preocupările negustorești, ci au contribuit la menținerea și întărirea Bisericii Ortodoxe. În centrele cele mai mari din Ungaria, ei, împreună cu negustorii greci, după ce s-au constituit în comunități, și-au ridicat biserici proprii, pe care le-au înzestrat cu icoane, clopote, odăjdii și multe cărți sfinte.

Atmosfera spirituală din Monarhia Habsburgică, politica școlară și confesională a josefinismului au favorizat eforturile acelor învățați macedoromâni, care erau stabiliți aici și care au trăit momentul deșteptării naționale a diferitelor popoare. Negustorii și proprietari

Casa Grabovsky în anii 1890

Mormîntul familiei Grabovsky în cimitirul Kerepesi

funciari aromâni din Ungaria, Banat și Transilvania „asistară la spectacolul înălțător al deșteptării conștiinței naționale... Se simțiră deosebiți de grecii a căror limbă o întrebuițau în afaceri și o considerau ca limbă maternă deopotrivă cu modestul și necunoscutul dialect în auzul căruia crescură departe, în satele muntoase ale patriei”³ La Pesta, pe atunci, *vlahii macedoneni* (țînțarii) erau denumiți cu etnonimul de *greci*, deoarece greaca reprezenta pentru ei limba de afaceri. În familie, însă, foloseau *aromâna* (limba maternă a macedoromânilor), prin acest lucru ei însșiși se delimitau de greci.

Centrele redeșteptării naționale pentru aromâni au fost Viena și Budapesta, unde au luat contact cu învățați români din Transilvania ca: Petru Maior, Gheorghe Șincai, Samuil Micu Clain și alții. Coloniștii macedoneni din Pesta, de la o vreme, au revenit la conștiința obârșiei lor și au devenit mîndrii de limba lor strămoșească. La procesul acesta de redeșteptare națională a contribuit, firește, în primul rînd, curentul literar latinist, pornit la sfîrșitul veacului al XVIII-lea. Sub influența corifeilor Școlii Ardelene, macedoromânii înlocuiesc, în scrierile lor, literele grecești cu cele latine, introduc pen-

tru prima dată un număr mare de dacoromânisme și latinisme în locul cuvintelor străine din dialectul aromân, și își publică cercetările despre românii de dincolo de Dunăre, unele în dialectul aromân. Interesul pentru descoperirea identității etnice și lingvistice proprii s-a manifestat tot mai evident.

În contact cu ideile promovate de învățații Școlii Ardelene, la începutul secolului al XIX-lea, în rîndul aromânilor (sau macedoromânilor) s-a produs un proces de recunoaștere națională, exprimat prin descoperirea identității naționale și apropierea lor de idealurile culturale ale românilor din Monarhia Habsburgică. Gheorghe Constantin Roja, originar din Bitolia, care după studii de medicină la Viena ajunge medic la Spitalul Universitar din Pesta, a tipărit lucrarea *Măiestria ghiovăsirii [citirii] românești cu litere latinești, care sunt literele Românilor celor vechi*. În această lucrare, el militează pentru crearea unei limbi române unitare, care să cuprindă elemente atît din dialectul daco-român cît și din cel macedoromân.⁴ Pentru aceeași idee a unității, a pledat și Mihai Boiagi, autorul celebrei cărți *Gramatica română sau macedoromână*, tipărită la Viena în 1813, reeditată mai tîrziu

de Dimitrie Bolintineanu (în 1863) și de către Pericle Papahagi (în 1915).⁵

Coloniștii macedoneni au contribuit în mare măsură la menținerea și întărirea Bisericii Ortodoxe. De numele lor se leagă fondarea unor instituții și societăți culturale. Macedoromânii au fost umanitari și filantropi, încurajând arta și știința. Din rîndul lor s-au ridicat o seamă de personalități: *Andrei Șaguna, Atanasiu Grabovsky, Emanuil Gojdu*, membrii familiei *Mocioni*. Aceste nume sînt bine cunoscute atît în istoria politicii românești, cît și în cea culturală din Transilvania și Ungaria veacului al XIX-lea.⁶

Grecii și macedoromânii, fiind oameni înstăriți, au avut mai multe case și palate în centrul capitalei ungare. Ei și-au cumpărat imobile pentru a le transforma în ateliere, magazine, dar și cu scopul de a-și capitaliza averea. Clădirile și palatele din piața Vörösmarty, din strada Váci și din jurul acesteia, din Lipótváros au fost toate ale macedoromânilor. Ei au investit mulți bani pentru ridicarea clădirilor impozante, cu mai multe etaje. *Familiile Sina, Grabovsky, Mocioni, Nákó, Lyka, Gojdu, Lepora, Nedelcu*, etc au posedat mai multe clădiri.

Aromânii au fost de multe ori marii filantropi ai culturii române. Negustori, bancheri, industriași, ei au contribuit la crearea burgheziei în Europa Centrală. Influenți în plan economic, au ocupat importante funcții în aparatul de stat, obținînd pentru serviciile aduse imperiului ti-

tluri de baroni, conți, consilieri intimi ai împăratului. În acest sens s-au remarcat familiile Sina (membrii acesteia fiind printre cei mai mari bancheri ai imperiului), Grabovsky, Sacellary, Derra, Naco, Arghir, Pometa, Mocioni, Dumba, ș.a.⁷

La Pesta, comunitatea de macedoromâni și greci a ridicat între anii 1791–1801 o biserică ortodoxă, construită după planurile arhitectului Jung József.⁸ Pentru ridicarea bisericii, dintre macedoromâni cea mai mare sumă a dăruit-o Dimitrie Arghir, originar din Moscopole. Finanțarea zidirii propriu-zise a bisericii a fost făcută în cea mai mare parte de Gheorghe N. Maciu, mare negustor venit din Bitolia. Printre ceilalți donatori sînt Atanasiu și Constantin Grabovsky, originari din Grabova, mari negustori de vinuri pe care le exportau din Ungaria și Polonia; Marcu Raicovici, tot din Grabova; Dimitrie Bechella, medic, originar din Veria, lîngă Salonic; Naum Fărăcat din Moscopole, Andrei Mocioni.⁹

Un reprezentant de mare prestigiu al coloni-ei din Pesta a fost cel care semna *Atanasiu Grabovsky* (1779–1840), nobil de Apadia, Administratore-Condeputatus al Fondului școlar, în casa căruia a crescut Șaguna, o casă ospitalieră, un fel de „salon literar” al timpurilor, unde studenții bănățeni erau bine primiți. Grabovski a fost președintele „companiei grecești”, iar soția animatoarea și conducătoarea „Societății femeilor”.¹⁰

Înnobilarea familiei

Cei doi frați Atanasiu și Constantin Grabovsky au venit din Mickolc și s-au stabilit la Pesta, în jurul anului 1790. Amîndoi erau comercianți de postavuri, dar afacerile le făceau separat. Atanasiu în 1806, iar Constantin în 1809 au devenit cetățeni ai orașului. Constantin Grabovsky în 1817 și-a deschis un magazin mare și renumit de postavuri. În 1836 acesta a fost strămutat în palatul său de pe piața Színház (azi Vörösmarty), construit de renumitul arhitect Hild József, cu suma de 33.000 de Fl.¹¹

Atanasiu nu a avut copii, în casa lui de pe piața Városház (strada Pesti Barnabás nr. 2 de astăzi) a locuit și Constantin împreună cu soția sa și cei 4 copii.¹²

Atanasiu și Constantin Grabovsky, oameni cu legături întinse și cu mare atragere pentru toate afacerile bisericesti și culturale, pentru

Casa Grabovsky în anii 1930

meritele lor însemnate, în 1823 au fost ridicați la rangul de nobil, cu titlul de „Apadia”.

„(...) acele litere expuse în limba latină în înțregimea lor sunt cuprinse și publicate în Procesul verbal al congregației județene ținute la 10/XII. sub Nr. 2813-1823. – Acele litere sunt date de către împăratul Austriei și Rege al Ungariei: Francisc I, date în Viena, la 6 septembrie 1823.

Fiindcă în acele „Litere” sunt specificate meritele personale ale lui Atanasie și Constantin Grabovszky, cari a bună seamă că stau în legătură cu cele consemnate de către Dr. I. Lupaș și prin urmare au interese istoric, aflu de bine că în cele următoare să public „partea cea din” „Literele” donaționale, cari se referă la meritele personale ale familiei Grabovszky. Iată-le în traducerea română a textului latin.

Considerând cu bunăvoință meritele serviciilor existente ale credincioșilor noștri *Atanasiiu* comembru al senatului cetății noastre libere regești de Pesta și director al școalei naționale românești (valachice) de acolo, precum și ale lui *Constantin Grabovszky* frați adevărați, cetățeni și neguțători ai numitei cetăți libere de Pesta, cari merite numiții și le-au câștigat la fiecare ocazie într-o promovare a binelui de obște, căci ambii frați, atât în promovarea serviciilor înalte prestate țării noastre, cât și în educarea și înfrățirea tineretului și cultivarea națională a poporului gr. *Neunit* întocmit, au dovedit străduințe laudabile, grije deosebită, țel singular și libertate, mai cu seamă însă nu numai prin îndemnarea, ca tinerii studioși să se nizuiească a *precedenți în studii*, ci și între zidirea convictului *pentru tinerimea mai săracă illirică*, cei dintâi au fost, cari de bună voie au dat sume considerabile în iarna anului 1814, pe *zece tineri săraci, de bună voie i-au provăzut cu îmbrăcăminte*, peste tot față de tinerimea studioasă gr. *Neunită* bunăvoință și libertate deosebită au arătat. Prin aceste într-o promovare a binelui de obște atari dovezi pe care au dat, încît prin acele fapte generoase și-au câștigat complăcerea noastră cea mai înaltă.

Afară de aste ajutoare benevole, *pe doi tineri militari*, unul din *Veszpém*, iar pe celălalt din numita cetate pestană i-au provăzut cu toate cele de lipsă. Asemenea pe doi ostași călăreți ai diviziunii călărașilor oferită nouă din partea județului de Pesta, fără să fi datori, numai din bunăvoință și grație pe deplin – au provăzut cu îmbrăcăminte militară recentă, cu arme. Cu cai și cu o sumă de bani. Iară cohortei de miliție pedestrași din *Serbia* condusă la războiu (campania), au donat două steaguri militare. Drept

ce cu toate ocaziile date, ca buni folositori cetățeni ai patriei s-au dovedit. – Afară de toate acestea mai cu seamă coroanei țării noastre și alte servicii au prestat.

Pentru toate acestea, la cei doi frați le donează jumătate din posesia „Apadia”, situată în județul: *Caraș*, care „jure armorum” prin cucerire a devenit posesia țării Ungaria (...) iară cealaltă jumătate o dă lui *Ștefan Georgievits* co-interesat prin condiziuni făcute în lunile: iunie și iulie 1823. – Donațiunile le dă cu toate drepturile și pământurile eresilor de sexul bărbătesc, iară erezilor de sex femeiesc numai cu drept de inscripțiune, în valoare de 8798 fl. 45 cr., transpunându-le chiar și dreptul patronal al bisericilor.

Deodată cu donațiunile dă și dreptul de nobilitate lui *Atanasiiu Grabovszky* și soția aceluia, văduva *Macsinka*, născută *Starovszky*, precum și fratelui său *Constantin*, fiului vîrstnic *George* și fetelor: *Elisaveta* și *Ana* consoartei sale *Caterina* născută *Mutovszky* și erezilor lor de ambe sexe.

Insigniile nobiliare sunt: Scut militar, ridicat, împărțit prin 3 linii în trei cîmpuri colorate: roșu, vînat și verde, din care cîmpul superior cu linii orizontale și perpendiculare este traversat.

În cîmpul roșu stă ridicat pe picioarele din dărăt un leu, privind în dreapta cu limba scoasă și coada ridicată pe spate, iară în piciorul drept ținînd o scrisoare convolută. În cîmpul verde sunt două rîuri arginții și un alt rîu de culoare vînată. Tot acolo se înalță 3 coline albe, pe care stă un vultur negru cu aripi extinse, avînd în cioc o creangă, - sub aripa dreaptă este o stea aurie cu cornuri, iară sub aripa de partea stîngă este. Luna crescîndă, întoarsă cu secerea. Deasupra scutului este coiful deschis și de-asupra așezat pe coroană. Ș.c.l...

Francisc I. Subscrișii: Principele Francisc Koháry de Csabragh et Saityn...Iosif Bisticser – Litterele donaționale sunt înscrise în Liber regis II. classis Nr. 64.

Autor: I. Boros
Arhiereu-preposit¹³

Precum am văzut, numele lui Grabovsky și meritele sale ajungînd să fie cunoscute la curtea din Viena, împăratul Francisc I. l-a numit „Nobil de Apadia”. Cu acest prilej, învățătorul Ștefan P. Niagoe din Pesta îi scrie o odă octroi, intitulată: *Poftele inimii către cel ce pînă la nașcutul Domn Athanasie Grabovsky, Domnul de Apadia, (1823),*¹⁴ în care îl felicită, numindu-l „patronul Românilor” și laudîndu-l pentru ze-

lul său de a se îngriji de biserică și școală și de a da tinerilor ajutor la studii...

„Mai toate se-nvârtoșesc
Numai prin tine-nfloresc;
Unde pentru ghen se cere
Lucrezi fără-ntârziere.”

Atanasiu Grabovsky a avut două soții, ambele au activat, chiar au fost președintele *Societății femeilor macedoromâne din Pesta*. Cea dintâi prezidentă a acestei societăți a fost *Elena*, întâia soție. În anul 1827 Grabovsky s-a căsătorit a doua oară cu văduva lui Constantin Macsenka născută *Maria Alexovici*.¹⁵

Salonul literar din casa Grabovsky

Clădirea din strada *Pesti Barnabás* numărul 2 a fost construită între 1755–1756, de *Péterffy János*, asesor al Curții de Apel, în locul casei lui *Proberger Jakab* – marele șef al primei bresle a berarilor. Acesta este singurul monument al arhitecturii baroce laice din Pesta, care mai există și azi. Modernizarea planului de urbanizare a centrului orașului din secolul următor a decis asupra sortii caselor mai vechi cu unul sau două

etaje, din străzile mai înguste, considerînd că împiedică dezvoltarea orașului. Ultimele palate baroce au fost demolate la mijlocul secolului al XX-lea. Singura excepție a fost palatul *Péterffy*, un palat mai modest ca mărime, proiectat de *Mayerhoffer András*. Văduva lui *Péterffy*, *Nefferer Katalin*, a lăsat moștenire acest palat, în 1782, baroanei *Oberg Antónia*, care l-a vîndut, în 1800, pentru douăzeci și șase de mii de forinți, negustorului grec *Constantin Macsenka*. Văduva acestuia s-a căsătorit apoi cu negustorul *Atanasiu Grabovsky*, iar clădirea a rămas în proprietatea familiei pînă în 1888, cînd cîrciumarul *Kriszt Ferenc* a cumpărat imobilul. La mijlocul anilor 1930, *Wydler Károly* a devenit noul proprietar, reconstruind în 1938 acest palat în care, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, se afla deja un local, o crîsmă. Restaurantul lui *Hasslinger*, numit „La cetatea Buda”, s-a deschis aici în 1831. Între 1864-1941, restaurantul a funcționat timp de trei generații în administrația familiei *Kriszt*, la început cu numele de *Corabia albă* (*Fehér Hajó*), mai tîrziu ca restaurantul *Kriszt*, iar din 1923 din nou sub firma „La cetatea Buda (*Buda Városához*)”.¹⁶ Hanul și restaurantul aveau mare căutare cu ocazia tîrgurilor care

Casa Grabovsky în zilele noastre

se organizau la fiecare sfârșit de săptămână în piața Primăriei, piața din fața clădirii. În timpul zilei, restaurantul era frecventat de comercianții din piață, iar seara, de nobilii și cetățenii eleganți din oraș. În 1931, cu ocazia centenarului, restaurantului i s-a dat numele de Restaurantul de 100 de ani (100 éves étterem) și s-a pus și o placă comemorativă cu această ocazie, pe peretele din exterior.¹⁷

Locul de întâlnire al intelectualilor, al membrilor coloniei macedoromâne din Pesta și studenților români a fost casa macedoromânului Atanasiu Grabovsky. „El s-a abonat la toate publicațiile noi în domeniul istoriei și limbii aromâne, printre care și la *Gramatica Daco-Romana sive Valachica* a lui Ioan Alexi, viitorul episcop unit de Gherla, în Transilvania, și *la Scurt apendice la istoria lui Petru Maior* (Buda, 1828) de Teodor Aaron. Atît Grabovszky cît și soția sa au activat în viața socială a comunității lor: el ca îndrumător al diferitelor eforturi de a obține egalitate pentru aromâni în conducerea Bisericii Ortodoxe „greco-valahe” din Pesta, iar soția sa ca președintă a Societății Femeilor Macedo-Române din Budapesta, care a fost organizată în 1815 în primul rînd pentru promovarea educației în limba maternă. Mai mult, casa lor a devenit locul preferat de întâlnire al românilor din toate părțile monarhiei habsburgice, precum și din principatele Moldovei și Țării Românești. Între cei care le-au fost oaspeți s-au numărat Petru Maior, Damaschin Bojincă, istoric din Banat, membrii familiei Golescu, care vor avea mai apoi rol proeminent în revoluția de la 1848 din Țara Românească. Ei n-au făcut nici o distincție între aromîni și ceilalți români, ci i-au tratat pe toți ca membri ai aceleiași națiuni, indiferent de granițele politice. De exemplu, Grabovszky a făcut în mod generos donații Bisericii Ortodoxe din Transilvania. În 1813 a contribuit cu 100 de guldeni la fondul pentru construirea unei reședințe episcopale la Sibiu, în care strănepotul său, acum în vîrstă de cinci ani [Andrei Șaguna n.n. –M.B.], va locui mai tîrziu.

Timp de aproape un sfert de veac, Grabovszky a fost implicat în controversa dintre grecii și aromânii din Pesta pe tema conducerii comunității greco-valahe. Cea mai mare parte a secolului al XVIII-lea grecii au fost cei care au dominat, însă pe la 1800 aromânii i-au întrecut ca număr și au devenit o forță mai dinamică în viața culturală și de afaceri a comunității. Și unii și alții își dădeau seama de rezultatele unei sporite conștiințe naționale și ca ur-

mare disputele lor au devenit neobișnuit de înverșunate și de intransigente. În 1808, Grabovszky i-a reprezentat pe români, în încercarea de a avea serviciile religioase atît în limba lor, cît și în limba greacă. În 1820, ca director financiar al școlii valahe întemeiată cu nouă ani în urmă, a reprezentat din nou națiunea sa într-o dispută majoră cu grecii, de data aceasta în legătură cu folosirea școlii comune. El și colegii săi au obiectat în mod energic la pretențiile permanente ale grecilor de a avea prioritate în chestiunile comune și au arătat că națiunea valahă posedă propriile ei calități, care merită să fie exprimate și dezvoltate. În 1835, Grabovszky s-a aflat printre acei aromâni, care au participat la o întrunire comună cu grecii, convocată de către episcopul de Buda Ștefan Stancovici, pentru a încerca să restabilească pacea în comunitatea ortodoxă.”¹⁸

Grabovsky a fost un om de prestigiu, influent, bogat, prieten cu boierii din Principate, mai ales cu frații Golești, a avut bune relații cu magnații maghiari, a fost considerat ca mecenatul publicațiilor românești. În atmosfera spirituală, impregnată de concepția istorică și lingvistică a Școlii Ardelene, s-au întîlnit în salonul literar al lui Grabovsky numeroși literați și oameni de cultură română, între care *Petru Maior*, *Samuil Micu Clain*, *Damaschin Bojincă*, *Dimitrie Țichindeal*, *Moise Nicoară*, *Ioan Teodorovici*, *Ștefan P. Neagoie*, *Teodor Aaron*, *Emanuil Gojdu*, *Eftimie Murgu*, *Petru Moaler Câmpeanu*, *Andrei Mocioni*, *Constantin Lecca*, *Paul Vasici*, *Partenie Cosma*, *Zaharie Carcalechi*, etc. Grabovsky a avut legături și cu românii din Principate, a avut relații strînse cu frații Golești, care treceau des pe la el.¹⁹

Din inițiativa lui Grabovsky și a prietenilor săi s-au tipărit cărți românești la Tipografia din Buda. O serie de manuscrise aromânești, păstrate în Biblioteca Academiei Române, au aparținut lui Grabovsky. În casa lui, pe lîngă subiecte cultural-literare, se mai dezbătea și spinoasa problemă a bisericii românilor din Banat și Ungaria, care era subjugată de ierarhia sîrbă.¹⁹

Cu timpul, mai mulți studenți români ai Universității din Pesta au început să frecventeze salonul Grabovsky, unde se purtau discuții serioase de literatură, istorie, religie și se țineau conferințe. Toți scriitorii și gînditorii mai renumiți din acele timpuri s-au perindat prin acest salon. Aici s-a conturat și a prins viață mișcarea națională română din Pesta. Ideile celor care au frecventat salonul au fost publicate în revista de literatură *Biblioteca românească*. Dintre colaboratorii revistei, mulți au devenit mai tîrziu

literați români de renume, conducători politici, profesori, juriști și ziariști. Grabovsky avea o bibliotecă foarte bogată, era abonat la reviste și cărți publicate în Regatul României

Mai jos putem citi o mulțumire a lui *Ioan Teodorovici*, preotul din Pesta, pentru întâlnirile literar-culturale din casa lui Grabovsky. Cartea lui Kengyelác Pavel, Archimandrit sîrb, *Istoria Universală*, tradusă de I. Teodorovici, Buda, 1824, Partea I. conține dedicația următoare din partea preotului din Pesta care era și corector la Tipografia din Buda:

„De bun ghen născutului domn Athanasie Grabovschi, domnului deși în Apadia, la mărita deputație, care administrează fundusurile Schoalelor naționale, în crăimea Ungariei, de legea Răsăritului neunită, de la locul cel mai înalt, alesului Condeputat.

De bun ghen născute Domnule!

Fiindcă eu de toată ocazia, care îmi aduce materie de a arăta familiei Domniei tale, obliegarea mea, cu sătoasă bucurie și cu amîndouă mîinile mă apuc: pentru aceia nici această de acum ocazie nu putu să treacă, ca să nu arăt eu printr-însa simțirile mele cele mulțămitoare, pentru multe și nenumărate faceri de bine, cărorora eu în casa Domniei tale pururea părtaş am fost și pînă astăzi sînt. Nu numai eu singur, ci mulți naționaliști Români sînt, cărorora vrerea Domniei tale cea bună, cu cugetul și cu fapta totdeauna le-ai adus ajutoriu; apoi aducerea aminte la așa plasă de faceri de bine, întru inima mea și a acelorlalți, carii au căpătat de la Domnia ta vreun bine, nici odată nu se va stinge; și drept aceia am mărginit întru mine ca să-ți dedicăz acest opus, carele ți-l pun aici înainte.

Voind eu această carte, pentru iubitul ghen Românesc prea folositoare, să o trimit în mijlocul publicumului, cui o putem mai cu cuviință închina, decît Domniei tale, de bun ghen născute Domnule, carele la mai multe ocazii, precum Românilor drept părtinitoriu, așa și literaturii Românești patron a fi te-ai arătat.

Deci rogu-te cu cuviință, ca să primești acest semn mic al cunoașterii și al mulțămirii mele cu acea vrere, cu care eu închin și pre Dumnezeu pentru buna stare a Domniei tale și a toată familiei cu inimă firebinte rugînd, rămîn

al Domniei tale sufletesc păstoriu
Ioann Theodorovici, paroh

În Pesta 1 ianuarie 1824²⁰

Atanasiu Grabovsky, mecenat al tipăriturilor românești din Buda și Pesta

Cheltuielile de tipărire a publicațiilor oficiale cădeau în sarcina statului, asigurînd prin aceasta un venit permanent și sigur tipografiilor.

Pentru cărțile provenind din inițiative particulare, cheltuielile erau acoperite cînd de cîte „un iubitor de nație”, cînd de vreun „mare neguțător și cetățean” din Brașov, Giula, Buda, Pesta, Timișoara, etc., menționat întotdeauna pe foaia de titlu, sau distins cu cîte o dedicație laudativă pe prima pagină a cărții. Mecenații sau patronii culturii române sînt omagiați pe prima sau pe primele pagini ale publicațiilor pe care le susțin financiar.

Multitudinea gratitudinilor adunate în jurul lui *Atanasiu Grabovsky* confirmă cu prisosință faima și belșugul dărniciilor sale. „El, neguțătorul, fruntaș între fruntași, nobil de și în Apadia

Coperta revistei Biblioteca românească

(comitatul Carașului) a fost condeputat (sau efor) al deputăției care a administrat fondurile școalelor naționale neunite, asessor comitatens la Caraș, președinte al Companiei comerciale grecești etc. În ianuarie 1816 – de ziua onomastică –, Naum Petrovici îi închină versuri de bună urare salutînd în el pe curatorul școalelor naționale românești din Pesta și pe bunul și înflăcăratul patron al culturii românești. Pe el și Constantin Grabovschi, Zaharia Carcalechi, ferlegherul de cărți al crăieștii Tipografii din Buda, și editorul revistei „Biblioteca Românească”, în numărul 1 din 1821 al revistei îi numește „adevărați părinți a feciorilor celor săraci, carii au dat și dau hrană, îmbrăcăminte și ajutorință de a putea învăța școalele ceale înalte, ca cu așa feliu de ajutor să poată lumina și neamul nostru cel românesc mai nainte vestit și laudat”. O deosebire însă există. Dintre cei doi, mai laudat este Athanasie. Pe el, în 1824, entuziasmul învățător Ștefan Popovici Niagoi – un alt promotor de seamă al regenerării naționale – îl numește „patron al gintei românești!”. Așa-l numește și protopresbiterul Ioan Tomici, directorul școlilor din districtul Caransebeșului, care-i arată smerită recunoștință pentru a-i fi sprijinit în întregime tipărirea cărții *Scurte învățături pentru creșterea și buna purtare a tinerimii române* (Buda, 1827). În versuri îi amintește că și Muza Daciei i se înclină pentru binefacerile revărsate asupra tineretului școlar român.²¹

Thomici Ioan, Scurte învățături, Buda, 1827

Dedicația:

*De bun ghen născutului
Domn Athanasie Grabovski*

Domnului deși Apadia alesului cetățean și la mărita deputație, carea administrează fundusurile Școalelor Naționale neunite în Crăimea Ungariei, de la locul cel mai înalt așezatului condeputat se dedică cărticica aceasta.

*Domnule prea onorate,
Patron bun adevărate!
Autorii scriind vr'o carte,
Și vrînd lumii s'o arate,
Cînd aceia la typ dau
Pré laudat obicei au,
Închinînd-o vr'unui domn
Nației sale ales Patron,
Socotind ca să-l cîntească,
Numele lui să mărească.
Deci și eu, iată, frate !
Am alcătuit o carte,*

*După cum aici privești,
Pentru scholari românești,
Să se dea de premium
Scholarului celui bun,
Să crească-n creștinătate,
Și bună moralitate,
Să se bucure cîntînd,
Și pre Dumnezeu laudînd.
Însă cînd cartea gătai,
În mare grijă întrai,
Cui cu dreptul s-ar cădea,
A o putea dădica.
Cu acest gînd'nsărcinat
Mă fură somnul în pat,
Și m'aflai ca și răpit,
Într'altă lume venit,
Și văzui, o Doamne bune !
Ce abea se poate spune, –
Pr'alui Romulus nepoți,
La un loc adunați toți.
Și o cunună pistrită
Din trandafiri împletită,
Fiind toți cu mîna dreaptă,
Ziceau: Aceasta așteaptă,
Pre un patron prea iubit
ATHANASIE numit,
Ce în Peșta lăcuiește
GRABOVSKI se pronumește. –
Și cînd acest nume se cuvîntă,
Muza Dachiei s'arată,
Și zburînd peste cunună
Cu o dulce voe bună,
Și cu lina sa zburare,
Face aurei mișcare,
În laturi toate privi,
Apoi odată porni,
Prin a buzelor clătire
A vărsa un vîers subțire:
„Acea cunună pistrită
„Lui GRABOVSKI e gătită,
„Însă GRABOVSKI să știe,
„Cum că tîrziu va să vie
„Să ia el a sa cunună,
„În nespusa voe bună;
„Dînsul are să trăiască,
„Și mulți ani să viețuiască,
„Ca el cu cele avute,
„Ghinteii sale să ajute.”
Cînd muza așa grăi
Tare în aripi lovi,
La mine aproape veni.
Și mereu așa șopti:
„Dă cărticica la lume
„Într'alui GRABOVSKI nume,
„Nu-ți fie nici cît sfială,
„Căci fără de îndoială*

„Acel bun și milostiv om,
 „Și a nației patron
 „Cărticica va'ndregi
 „Și voi os o va primi.”
 Deci ATHANASIE frate!
 Lăsînd gluma la o parte,
 Primește acest op al meu,
 În seama lui Dumnezeu,
 Carele să-ți dea viață
 Spre sporul celor ce'nvață
 Spre binele neamului
 Spre folosul clerului
 Întru mulți ani fericiți,
 Cu de toate îndulciți;
 Norocul să-ți înflorească,
 Și toate să-ți prisosească;
 Pașul care-l vei pași,
 Ori unde și în ce zi,
 Să-ți răspundă bucurie,
 Și pacinică veselie: –
 Care toate eu poftind
 Rămîn pururea și sînt,

Al nobilitatei Tale. Cel mai umilit autor
 Ioan Thomici²²

Coperta cărții lui Gheorghe Șincai

Atestările evocate sunt departe de a epuiza meritele laude și mărturisiri ale recunoștinței cu care a fost răsplătit în viață. Am reținut ca încheiere o mărturisire edificatoare sub mai multe aspecte, care vorbește de la sine. Ea aparține clericului greco-catolic *Theodor Aaron* (1803–1859), o viitoare figură marcantă din elita Bisericii unite. Aprecierile superlative pe care le cităm sunt reproduse din pagina de onoare a cărții sale *Scurtă apendice la Istoria lui Petru Maior...*, carte care tot cu banii lui Athanasie Grabovschi se tipărise la Buda în 1828:

„O fericită ești nație românească! cum ai ajuns a crește un bărbat așa mare, cum e nobilul Athanasie Grabovschi de Apadia, care spre deșteptarea și luminarea ta, nice sudorile, nice averile nu-și cruță, semn și mărturie a prea dedatei inimii sale spre faceri de bine, de pururea va rămâne și această cărticică, pre care sub prea puternică patronirea sa a o primi, de bună voe cu mână darnică, s-au îndurat.

Pentru o facere de bine așa de mare și eroică cum e aceasta a domnii tale cei prea mărite, a-ți da io umilită mulțumire înaintea publicului, datoriu m-am ținut”.²³

Tot cu ajutorul lui Grabovsky studentul pestan *Petru Moaler Cîmpeanu* (originar din Otlaca) a publicat o broșură în 1829 închinată lui Nestor Ioanovici. În aceasta se exprimau sentimentele de bucurie ale tineretului universitar român din Pesta cu prilejul alegerii lui N. Ioanovici ca episcop al Aradului. Cartea este prezentată în Bibliografia lui Veress în felul următor:

„Simbolul Plinelor de bucurie simțiri, carele, Tinerimea academică Română din Pesta (prin patronimea Prea cinstitului și de nobil gen născutului D. Atanasie Grabovski de Apadia, Acelui Cu învăpăiată dorire spre cultura Neamului Românesc cuprins; precum și la mărita Deputație, carea administrează Fundusurile Shoalelor Nationale de l. g. n. u. alesului Condeputat ș.a.) Prea Strălucitului și prea Sfințitului D. Nestor Ioanovici, din mila lui Dumnezeu în Eparhia Aradană cu vrednicie alesului d. L. g. n. U. Episcop; precum șai în Luminatul Comitat al Aradului assesor și a. cu ocazia așezării Sale în scaunul Episcopesc din inimă fiască și umilită, îl întinde.

În Buda, 1829. Cu Tiparul Crăescii Universitate din Pesta.

La sfîrșit: Petru MOLLER în Crăiasca, și pea luminata a Sciințelor Universității Pestană I-lui an a Legilor Auzitoriu.

Pe dosul foi de titlu: Nu din datină, ci din în-

săși în născuta Legea Firei ne îndemnăm, și ne învățăm într-o împințarea celui de cât noi mai bătrân cu anii, mai mare cu sufletul, mai înțelept cu mintea, mai puternic cu fapta, mai înalt cu starea, cu umilință fiască a eși: acestuia a ne supune, pre acesta al asculta, și într-o toate în scopul urmăririi fericirii noastre făcute Demândăciuni cuviincioasa obedință ai arată.”²⁴

**Andrei Șaguna,
locuitor în casa Grabovsky**

Clădirea, casa Grabovsky are o semnificație și pentru Biserica Română Ortodoxă din Transilvania și din Ungaria. Aici a trăit între anii 1823-1829 și *Atanasiu Șaguna* (care, mai târziu, adoptă numele de *Andrei Șaguna*), mitropolitul Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania și Ungaria – nepotul proprietarului casei – în perioada când își făcea studiile liceale și pe când era student la drept.

Andrei Șaguna

În octombrie 1814 tribunalul a ordonat *Anastasiu Șaguna* să-și dea copiii în grija arhidiacoului romano-catolic de la Miskolc, care, la rândul său, își asuma răspunderea pentru educarea lor morală și spirituală în noua confesiune

Anastasia Șaguna

ne a tatălui lor. În octombrie 1815, pentru a evita aducerea la îndeplinire a hotărârii tribunalului, ea s-a mutat împreună cu copiii la Pesta, în casa unchiului său *Atanasiu Grabovsky*, negustor bogat și unul din conducătorii marii comunități macedoromâne, cu o clară conștiință socială. Acolo copiii au urmat școala grecească, au mers la biserica greco-valahă și au continuat timp de aproape un an să fie crescuți în religia ortodoxă.²⁵

Sentimentul misiunii sociale al lui Șaguna era foarte dezvoltat. În timpul celor șase ani petrecuți în casa familiei Grabovsky din Budapesta (din 1823 până în 1829), unde s-a alăturat cu entuziasm societății cosmopolite, a venit în contact cu noile și viguroasele curente sociale și culturale.

În prim plan se aflau acele idei care treziseră conștiința națională a intelectualilor macedoromâni și i-a îndemnat să cerceteze tradițiile lor istorice și lingvistice. Ei datorau o mare parte din inspirația lor scrierilor istoricilor și filologilor români din Transilvania, mai ales lui *Samuil Micu-Clain*, *Gheorghe Șincai*, *Petru Maior*. Toți cei trei învățați transilvăneni au trăit la Budapesta la începutul secolului al XIX-lea, fiind editori și cenzori de cărți românești publicate în Tipografia Universității din Buda.

În casa lui Grabovsky, pe lângă subiecte culturale-literare, se mai dezbătea și spinoasa problemă a bisericii românilor din Banat și Ungaria, care era subjugată de ierarhia sîrbă. Lupta începută de giulanul *Moise Nicoară* – care trecea pe la casa Grabovsky – era apreciată de societatea română din capitala ungară.²⁶

„Prin urmare, tînărul *Anastasiu Șaguna* putea aici, în casa unchiului său, să primească o

creștere aleasă, deplin corespunzătoare poziției sale înalte din viitor. Parte prin vază și trecerea unchiului său, parte prin conexiunile sale colegiale în școală, în liceu și la Universitate, el își făcuse cunoscuți și avea intrare în casele cele mai de frunte din Pesta. Renumitul Maghiar literat și bărbat de Stat, fost ministru, Baronul Eötvös, stătea în legături amicale cu Șaguna încă din tinerețe.²⁷ În acest timp, Șaguna a legat o trainică prietenie și cu viitorul mecenat *Emanuil Gojdu*.

Singura informație precisă despre efectul renașterii macedoromâne asupra lui Anastasiu Șaguna ne provine de la *Nicolae Popea* care relatează faptul că Șaguna a început studierea sistematică a daco-românei la îndemnul unchiului său.¹⁸ Nu se știe precis dacă în familia comerciantului macedoromân Naum Șaguna din Miskolc se mai vorbea limba română.²⁸

Mediul cultural și religios în care a trăit i-au conturat încă din tinerețe lui Anastasiu Șaguna, o personalitate profund atașată de interesele națiunii sale. Educația aleasă și calitățile sale deosebite au stîrnit în curînd admirația contemporanilor.

Andrei Șaguna în toată viața și cariera sa a ținut strînse relații de rudenie cu membrii familiei Grabovsky. Mamă-sa și frații săi au fost înmormîntați în cripta acestei familii. Anastasia Șaguna în ziua de 17 ianuarie 1836 a fost înmormîntată de vestitul preot-scriitor *Ioan Teodorovici* în cimitirul Kerepesi din Pesta, în cripta familiei Grabovsky, unde peste cîțiva ani se sălășluiră și rămășițele pămîntești ale copiilor săi, Evreta și Ecaterina. Ca un fiu credincios și frate iubitor, episcopul Șaguna așează în anul 1849 la mormîntul lor o cruce de piatră cu această inscripție:

Mult iubitei sale mame *Anastasia*
Prea prețuitului său frate *Vreta*
Și dulcele sale surori *Ecaterina*
Ridică monumentul acesta
Andrei Șaguna, Episcopul Ardealului 1849²⁹

Soția lui Constantin Grabovsky, Ecaterina Mutovsky, în testamentul său a lăsat 200 Fl. și pentru episcopul Șaguna.³⁰ El a avut strînse legături, cu George Grabovsky, fiul lui Constantin. În anul 1872, în timpul bolii, Șaguna a fost vizitat la Sibiu de rudenii săi George Grabovsky din Pesta, cînd boala mitropolitului nu progresa așa de tare.³¹

Activitatea lui George Grabovsky

George Grabovsky a fost fiul cel mai mare a lui Constantin Grabovsky. El a mai avut doi frați

pe Atanasiu și Constantin și o soră Elisabeta. Din anii 1840 împreună cu tatăl său a lucrat ca și comerciant, în magazinul lor de postavuri. Familia întreagă, copiii lui Constantin, au trăit pînă în 1888 în casa moștenită de la unchiul lor, Atanasiu Grabovsky.

George Grabovsky cu timpul s-a lăsat de negoț și a ocupat diferite posturi de conducere în viața industrială și bancară. A fost membru în comitetul de conducere la: filiala Osztrák Nemzeti Bank, la Pesti Kereskedelmi Bank, la Pesti Hazai Első Takarékpénztár. A fost vicepreședinte, la Király Serfőzde, la Salgótarjáni Vasműnek, la Pécsi Brikettgyár și la Első Magyar Gépgyár Rt. La sfîrșitul carierei sale a ocupat posturi și funcții înalte în sfera industrială, economică, bancară și administrativă.³² În 1873 membrii familiei Grabovsky au fost dintre cei mai mari contribuali din Pesta. Au plătit 1079 Fl impozite.³³

George Grabovsky a fost un membru apreciat în cercul coloniei macedoromâne-române din Pesta. Conlucra cu cei mai cunoscuți membri ai acesteia. Alături de Michail Széher și Gheorghe Ioanovici de Dulău era însărcinat cu aplicarea prevederilor testamentare a lui *Emanuil Gojdu*.³⁴ George Grabovsky a fost membru în multe asociațiuni. Timp îndelungat a fost deputat al primăriei din Pesta. La decesul său Adunarea Generală a dat o hotărîre prin care i se mulțumește pentru munca și devotamentul său, pus în slujba administrației publice din capitala ungară.³⁵

George Grabovsky în testamnetul său a lăsat sume considerabile și pentru scopuri național-culturale, printre altele a donat și pentru ASTRA din Sibiu (a cărui prim președinte a fost Andrei Șaguna) și pentru *Academia Română*. Despre acest act al lui putem citi în Procesul verbal încheiat în ședința ordinară a comitetului ASTRA din 7 decembrie 1875:

„Se ia spre știință §. 181. Secretarul II. aduce la cunoștință comitetului, că tribunalul reg. din Buda-Pesta au trimis în copie testamentul lui *Georgiu Grabovski din Pesta*, din care se vede, că s-a testat pe seama asociațiunei suma de 400 fl. Iar pe seama academiei suma de 300 fl.

Nr. 293

Comitetul luînd cu plăcere în cunoștință împărțirea acelui testament, decide a se împuțernici *dr. Ioan caval. de Pușcariu din Pesta* pentru încasarea sumelor indegitate, în numele asociațiunei.”³⁶

George Grabovsky și alți membri ai familiei au fost mecenaii multor inițiative național-culturale românești din Budapesta. Au participat la diferite manifestări organizate de colonia română de aici. Studenții de la universitatea din Budapesta de multe ori primeau ajutoare din

partea familiei. Societatea „Petru Maior” a fost constant sprijinită din partea lor, dar mai ales din partea lui George Grabovsky. Studenții români din Budapesta s-au bucurat totdeauna de sprijinul său și casa lui le era totdeauna deschisă.

NOTE

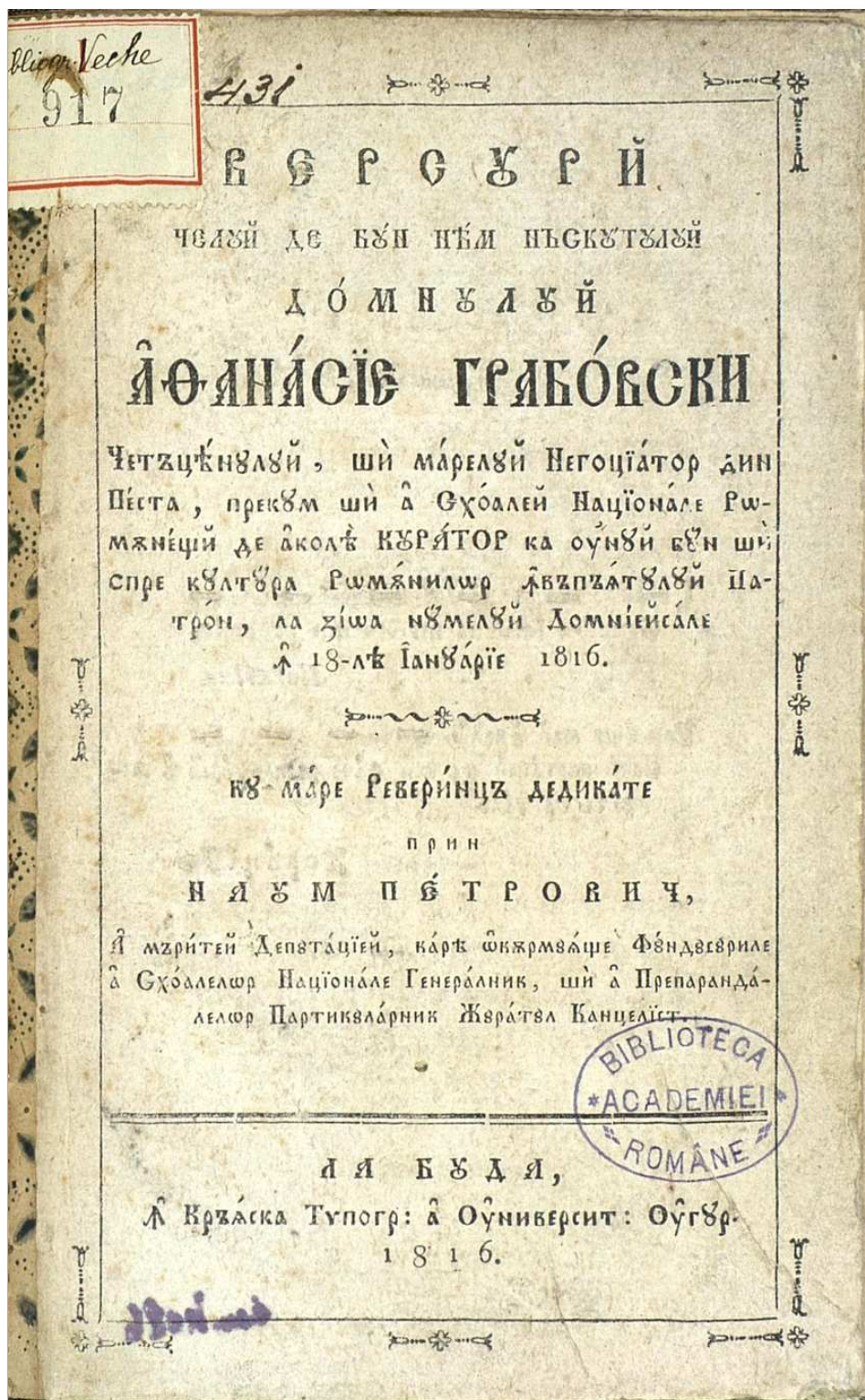
1. Maria Berényi, *Cultură românească la Budapesta în secolul al XIX-lea*, Giula, 2000, p. 5–47.
2. Füves Ödön, *Statisztikai adatok Pest és Buda 1687–1848 közt polgárjogot nyert görög származású lakosairól*, in „Antik Tanulmányok”, 1963, nr. 3–4, p. 236–237.
3. Nicolae Iorga, *Istoria literaturii în secolul al XVIII-lea*, vol. 2, p. București, 1901, p. 254.
4. Th. Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân. Studii lingvistic*, București, 1932, p. 78.
5. *Ibidem.*, p. 82.
6. Maria Berényi, *idem.*, p. 5–47.
7. Füves Ödön, *Pesti görög háztulajdonosok*, in „Antik Tanulmányok”, 1970, nr. 1, p. 49–54.
8. Virgil Molin, *Din istoricul parohiei române ortodoxe din Pesta (1788)*, in „Mitropolia Banatului”, 1966, nr. 4–6, p. 256–261.
9. Th. Capidan, *Macedoromânii. Etnografie, istorie, limbă*, București, 1942, p. 213.
10. Virgil Molin, *ibidem*, p. 261.
11. Bácskai Vera, *A vállalkozók előfutárai*, Budapest, 1989 p.137.
12. *Ibidem.*
13. I. Boros, *Grabovszky, unchiul Metropolitului gr. ort. rom. Andreiu Șaguna și familia Grabovszky*, in: „Transilvania”, 1927, nr. 5–6, p. 206–208.
14. Gheorghe Tulbure, *Activitatea literară a mitropolitului Andrei Șaguna*, București, 1909, p. 10.
15. Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andreiu Șaguna. Monografie istorică*, Sibiu, 1911, p. 21.
16. Rokken Ferenc, *Az Erzsébethíd és a belváros szabályozása*, in „Tanulmányok Budapest Múltjából”, Budapest, 1934, p. 55.
17. Maria Berényi, *Poveștile caselor / Tales of houses / Mesélő házak*, Budapesta-Budapest, 2011, p. 42–45.
18. Keith Hitchins, *Ortodoxie și naționalitate. Andrei Șaguna și românii din Transilvania 1846–1873*, București, 1995, p. 34–35.
19. Maria Berényi, *Cultură românească la Budapesta în secolul al XIX-lea*, Giula, 2000, p. 40.
20. Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simionescu, *Bibliografia românească veche 1508–1830*, Tomul III, București, 1912–1936., p. 436–437.
21. Acad. Cornelia Bodea, *Prima Societate a Femeilor Române (1815) și contemporanii ei*, in: „Memoriile secției de științe istorice și arheologie”, Editura Academiei Române, Seria IV, Tomul XXI, 1996, p. 117.
22. Ioan Bianu, Nerva Hodoș..., *ibidem*, p. 554.
23. Acad. Cornelia Bodea, *ibidem.*, p. 117.
24. Andrei Veress, *Bibliografia româno-ungară (1781–1838)*, vol. II, București, 1931, p. 280–281.
25. Keith Hitchins, *ibidem.*, p. 30.
26. Ioan Lupaș, *ibidem.*, p. 22.
27. Nicolae Popea, *Archiepiscopul și Metropolitul Andreiu Baron de Șaguna*, Sibiu, 1879, p. 5.
28. *Ibidem.*, p. 20.
29. Ioan Lupaș, *ibidem.*, p. 20.
30. Bácskai Vera, *ibidem.*, p. 138.
31. *Mitropolitul Andreiu baron de Șaguna. Scriere comemorativă la serbarea centenară a nașterii lui*. Sibiu, 1909, p. 429.
32. Grabovszky Konstantin, a kersekedést az 1840-es évektől György fiával társulva folytatta: cége után 1847-ben viszonylag csekély, nyolcförintnyi adót fizetett. Az 1840-es évek végén halt meg, az általa szerzett, illetve az Athanázról rászállt vagyonnról – a nemesi birtok kivételével – 1853-ban meghalt özvegye, Mutovszky Katalin végrendelkezett.(...)
- Grabovszky Konstantinnak négy gyereke volt az anya halálakor életben: Erzsébet lánya, Balassa Konstantin őrnagy felsége és három fia: György, Anasztáz és Konstantin. Leltár hiányában az összvagyonról nincsen képünk: az özvegy 640 forintot hagyott kegyes célokra, a peti görögkeleti egyházra, iskolára, az e hitfelkezethez tartozó szegényeknek, a ráckevei templomnak (ezen belül 200 forintot Shaguna püspöknek emlékül) 60 forintot a cselédeire, 1800 forintot pedig rokonai között rendelt elosztani. A kereskedést társára, Györgyre hagyta, akinek négy év leforgása alatt kellett testvéreit kielégítenie.
- A két fiatalabb fiú az 1871/72.évi címtárban hivatalnokként szerepeltek, és a régi családi házban laktak. Ott élt György is, aki immár kicsinyben folytatta a posztókereskedést. Üzleti tevékenysége háttérbe szorult ipari és hitelérdekeltségei mögött: igazgatósági tagja volt az Osztrák Nemzeti Bank fióktintézetének, a Pesti Kereskedelmi Bnának, a Pesti Hazai Első Takarékpénztárnak, alelnöke a Király Serfőzdeének, a Salgótarjáni Vasműnek, a Pécsi Brikettgyárnak és az Első Magyar Gépgyár Rt.nek. Pályája végén tehát a gazdasági élet vezérpozícióiba került. (Bácskai Vera, *ibidem.*, p. 137–138.)
33. Bácskai Vera, *ibidem.*, p. 138.
34. Maria Berényi, *Viața și activitatea lui Emanuil Gojdu 1802–1870*, Giula, 2002, p. 134.
35. XIV/I. 1875. évi június hó 30-án tartott rendes közgyűlés jegyzőkönyve [502.] 492. Grabovszky György fővárosi törvényhatósági bizottsági tag halálának bejelentése [250/a.] [Előterjesztés] Elnöklő főpolgármester úr szomrú köteleességet teljesít, midőn utólagosan bejelenti, hogy a városi közügyek körül érdemekben gazdag Grabovszky György fővárosi bizottsági tag a közelebbi napokban hirtelen halállal kimúlt. A közgyűlés érzelmével vél találkozni azon indítványában, hogy a

boldogultnak érdemei törvényhatósági jegyzőkönyvünkben megörökíttessenek, s erről a boldogult testvére értesíttessék.

[Határozat] A közgyűlés ezen gyászjelentést fájdalmas érzettel veszi tudomásul, mert a boldogult személyében a fővárosi törvényhatóság egyik oly kítűnő tagját nélkülözi örökre, ki részint mint szab. Kir. Pest városának számos éveken keresztül volt képviselője, részint az egyesített főváros törvényhatóságának bizottsági tagja, a körébe vágó

szakügyekben alapos ismereteivel és tvékeny munkásságával a városi közügyekben kítűnő szolgálatokat teljesített. Midőn tehát a közgyűlés a boldogultnak érdemeit törvhat. Jegyzőkönyvében megörökíti, erről egyszersmind a boldogult családjának visszamaradt tagját jkv. Kiv. [jegyzőkönyvi kivonaton] értesíteni határozza. (Budapest Levéltára, Közgyűlési jegyzőkönyvek)

36. Transilvania, 1876, nr. 9, p. 9.

Coperta cărții lui Naum Petrovici dedicată lui Atanasiu Grabovsky

Ana Borbély

Integrare în societate: Tendințe moderne în alegerea numelor de botez în comunitatea română din Ungaria în secolul al XXI-lea¹

Moto: „A înțelege ce este un nume propriu implică o cunoaștere a naturii și funcției sale în interiorul sistemului de denotație, considerat din punct de vedere psihologic, social și din cel al limbajului, iar aceste ultime trei aspecte trebuie examinate dintr-o perspectivă istorică, multiculturală și multilingvistică.” (Viorica Goicu 2008: 5)

1. Ansamblul numelor de botez (prenume-lor²) face parte din cultura unui popor, națiunii sau grup minoritar, este un mijloc de a distinge două culturi, grupuri minoritare, ba chiar două localități din același grup de vorbire. În concluzia studiului, care a avut ca scop prelucrarea și descrierea tendințelor de alegere a prenumelor la românii din Ungaria în secolele XVIII–XX³ (v. Borbély 2010: 69–70), am încercat să sintetizez legătura care există între prenumele alese de românii din Ungaria și istoria societății, precum și legătura dintre prenumele și evoluția gândirii comunității – prin prisma celor scrise de Sorin Stati: „Cercetarea etimologică dovedește cu prisosință cât de strâns e legată limba de istoria societății și de evoluția gândirii” (1964: 130).

Având în vedere tendințele în alegerea numelor de botez în secolele XVIII–XX în relație cu istoria societății se poate trage următoarele concluzii.

(1) În comunitatea românilor din Ungaria, prin frecvența mare a prenumelor de sfinți: se reflectă credința profundă ortodoxă a întregii comunități (de ex.: *Maria, Ana, Gheorghe, Ioan*).

(2) Frecvența foarte mare a unor prenume din secolul XX arată structura închisă a comunității, amintim aici frecvența mare a unor prenume în comunitatea românilor din Micherechi: *Maria* (156), *Ana* (131), *Ioan* (103), *Gheorghe* (101).

(3) Influența prenumelor sârbești reflectă căsătoriile mixte, formate între ortodocșii sârbi și români din Bătania și Cendul Unguresc: *Bia, Milița, Ivan, Svetozar*.

(4) Administrația antroponimelor în actele oficiale în limba maghiară: a protejat apariția prenumelor maghiare și variantele maghiare ale prenumelor românești *Vasile: László; Teodor: Tivadar, Tibor; Floarea: Virág*.

(5) Pătrunderea prenumelor maghiare demonstrează: începutul contactului de zi cu zi cu societatea maghiară (începând cu anii 1960): *Andrea, Enikő, Csaba, Zoltán* (v. Borbély 2010: 69).

Iar având în vedere tendințele în alegerea numelor de botez în secolele XVIII–XX în relație cu evoluția gândirii a românilor din Ungaria putem conchide următoarele:

(1) Solidaritatea familială în alegerea prenumelor reflectă: respectul, stima, onoarea față de părinți, bunici, nași, adică în general față de instituția familiei.

(2) Prenumele feminin caracteristic întregii comunități: *Floarea* reflectă – impotanța, semnificația, însemnătatea frumosului, și legătură strânsă cu natura înconjurătoare.

(3) Influența prenumelor românești la modă în România (Transilvania, Crișana) reflectă: dorința românilor din Ungaria de a se lega cât mai profund de națiunea românească, iubirea și respectul față de cultura românească (de ex.: *Doina, Stela, Aurel, Traian*) (v. Borbély 2010: 69–70).

Rezultatele cercetării prezentate în studiul din 2010 se pot condensa într-o singură propoziție. Parcurgând cu ajutorul prenumelor secolele XVIII, XIX și XX la românii din Ungaria se desprind caracteristicile de bază a comunității:

religia profundă, respectul față de familie, legătura față de națiunea română, iubirea frumosului, deschiderea spre modern (v. Borbély 2010: 70).

În studiul de față, vor fi analizate acele tendințe noi, din secolul XXI, care sînt caracteristice în ceea ce privește alegerea numelor de botez în comunitatea românilor din Ungaria.

2. Prenumele românești actuale – conform celor scrise de Elena-Camelia Zăbavă – pot fi clasificate din punctul de vedere al originii în mai multe grupe:

- nume mitologice: *Casandra, Delia, Diana, Elena, Nestor, Olimpia, Oreste etc.*;

- nume biblice și de sfinți: *Adam, Eva, Gabriel, Lazăr, Maria, Magdalena, Matei, Eleonora, Filip, Natalia etc.*;

- nume din Roma antică: *Adrian, Cecilia, Lavinia, Liviu, Lucreția etc.*;

- nume medievale: *Adela, Angelica, Bianca, Sigismund etc.*;

- nume istorice: *Agripina, Alexandra, Ștefan, Teodor etc.*;

- nume exotice: *Carmen, Dalia, Greta, Mirela, Tania; Ursula etc.*

Aceste nume pot funcționa ca atare sau prin forme hipocoristice sau diminutive. De asemenea, există tendința de a „cosmetiza” prenumele obișnuite prin prescurtări și prin transformări grafice nespecifice limbii române: *Any (Anișoara), Betty (Elisabeta), Fanny (Ștefania), Jenny (Ioana, Eugenia), Johnny (Ion), Mary (Maria), Miky (Mihaela), Nelly⁴ (Ioana, Elena), Vally (Valeria, Vasilica)* (v. Zăbavă 2008: 396).

3. După Zăbavă, un fenomen deosebit de interesant pentru lingviști și sociologi este împletirea tradiției cu exprimarea voinței părinților, fenomen care se concretizează prin a acorda copilului un nume format din două sau mai multe cuvinte. Moda acestor prenume duble apare mai întâi la oraș, în rîndul intelectualilor, ca apoi, prin imitație să se extindă și la alte categorii socioprofesionale din mediul urban și rural. Obiceiul de a da copilului numele nașilor a contribuit și el la extinderea fenomenului acolo unde se obișnuiește ca tinerii căsătoriți să aibă doi nași (îndeosebi zona Ardealului). Trebuie menționat faptul că dintre cuvintele care alcătuiesc prenumele, de cele mai multe ori numai unul este activ. Cîteodată se impune în uz numai o formă diminutivală sau un hipocoristic. Uneori activează un cu totul alt nume (impus de dorința unuia dintre părinți) decît cele înregistrate în actele oficiale: un copil care se nu-

mește Marius Șerban, dar i se spune Andrei. Alături de ceea ce numesc antoponomaștii nume duble se înregistrează o serie de prenume alcătuite din trei sau patru termeni, uneori chiar din cinci elemente: *Gabriel-Cosmin-Marian, Ana-Maria-Lorena*” (Zăbavă 2008: 395–396). „Alăturarea a două sau mai multe prenume nu se face după criterii lingvistice sau geografice, ci mai degrabă după unele socioculturale (gradul de instrucție al părinților, mediul și nu în ultimul rînd, criteriul estetic).” (Zăbavă 2008: 396). Zăbavă face referire și la rezultatele metodei statistice aplicată de reputatul onomast Gh. Bolocan (1999), care apreciază că după anul 1992 s-au înmulțit sensibil prenumele duble; din întregul inventar de nume de botez dintre anii 1995–1999 în jur de 40% sunt nume duble. În majoritatea cazurilor, cel de-al doilea nume este preluat din inventarul apusean (Anglia, Italia, Franța, Spania) și din America și se adaugă unui nume vechi din onomasticonul românesc: *Alexandru-Mario, Mihai-Robert, Nicolae-Roberto, Petre-Orlando, Ana-Miruna, Ioana-Carla, Maria-Mirabella etc.* (Bolocan 1999: 374).

4. În studiul de față numele de botez al nou-născuților români din Ungaria din secolul XXI vor fi analizate pe baza listelor de botezați dintre 2000–2009, publicate în Calendarul Românesc⁵. Informațiile referitoare la prenumele botezaților sau binecuvîntaților⁶ au fost culese de la preoții bisericilor ortodoxe și greco-catolice ori de la pastorii sau presbiterii caselor de rugăciune baptiste și penticostale (v. Anexă). Aceste nume de botez aparțin administrației bisericilor din următoarele localități:

Biserica Ortodoxă Română: Aletea, Apateu, Bătania, Bichiș, Bichișciaba, Budapesta, Cenadul Unguresc, Chitighaz, Crîstor, Darvaș, Giula, Orașul Mare Românesc, Giula, Orașul Mic Românesc, Jaca, Micherechi, Otlaca-Pustă, Peterd, Săcal, Seghedin, Veherd;

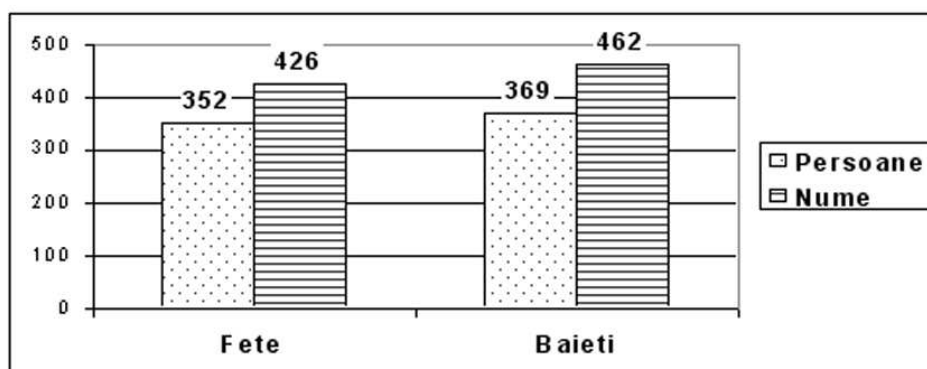
Biserica Greco-catolică: Bedeu;

Biserica Baptistă: Cenadul Unguresc, Chitighaz, Micherechi;

Biserica Penticostală: Micherechi, Biserica Penticostală nr. 1. și Betel.

Pe baza acestor liste de botezați și binecuvîntați constatăm că, în aceste biserici, în perioada amintită, au fost botezați ori binecuvîntați 721 de copii, dintre care 352 fete și 369 băieți. Acești copii în total au 888 de prenume: fetele 426, iar băieții 462 (v. Figura 1).

Figura 1
Numărul copiilor (fetelor și băieților) și numărul numelor de botez al celor botezați și binecuvântați în localitățile românești din Ungaria în perioada 2000–2009 (v. Calendarul Românesc, 2001–2010)

Prenumele românești actuale, în Ungaria, în secolul XXI, pot fi clasificate din punctul de vedere al originii în mai multe grupe:

- prenume mitologice: *Achilles, Afrodita, Casandra, Diana, Dionisa, Dionisie, Demetra, Penelopa etc.*;

- prenume biblice și de sfinți: *Adam, Aron, Beniamin, Daniel, David, Eva, Gabriel, Ioachim, Ioel, Iona, Lazăr, Marc, Maria, Magdalena, Matei, Rebeca, Sara etc.*;

- prenume românești (influențe din România): *Ciprian, Raluca, Răzvan, Vlad etc.*;

- prenume ungurești: *Ákos, Angyalka, Anikó, Árpád, Attila, Boglárka, Csaba, Csanád, Enikő, Gyöngyi, Ildikó, Levente, Remény, Napsugár, Szabolcs, Tünde, Zalán, Zétény, Zoltán, Zsolt, Zsombor etc.*;

- prenume romane: *Adrian, Cecilia, Cezar, Cornel, Lavinia, Livi, Lucreția, Valeria, Valeriu etc.*;

- prenume medievale: *Adela, Angelica, Bianca etc.*;

- prenume americane (din SUA): *Antony, Beril, Cintia, Jenifer, Kevin, Melani, Samanta, Tiffany etc.*;

- prenume franceze: *Lili, Sebastian, Vivien etc.*;

- prenume italiene: *Giovanni, Marco, Mario, Renato, Ricardo etc.*

Față de alegerea prenumelor caracteristice pentru secolele anterioare tendințe noi se leagă de alegerea prenumelor din secolul XXI. Un rol hotărâtor în alegerea prenumelui nou-născutului l-a avut tradiția, conform acesteia copilul a purtat numele părinților, bunicilor, nașilor etc. Tendința aceasta este înlocuită mai mult cu tendințe novatoare, la baza acestora se află *moda numelor* care nu sînt frecvente, nu apar la alți copii din localitate, care sună bine etc. Pe baza datelor se desprind cele două noi tendințe în alegerea numelor de botez din secolul XXI:

- variabilitatea mare a numelor de botez;
- apare prenumele dublu.

4.1. Variabilitatea numelor de botez în secolul XXI se constată prin frecvența mică (puțini botezați) a unui prenume. Pe baza listelor de nume de botez din secolul XXI, apar 99 nume de botez feminine și 65 nume de botez masculine numai la o singură dată, adică la o singură persoană; iar cel mai frecvent nume de botez, la fete, apare la 25 botezate, la băieți cel mai frecvent nume de botez apare la 23 botezați (v. Tabelul 1).

Tabelul 1
Frecvența numelor de botez în secolul al XXI-lea la românii din Ungaria (v. Calendarul Românesc, 2001–2010)

Numărul botezaților	Numărul prenumelor de fete	Numărul prenumelor de băieți
1	99	65
2	32	15
3	19	13
4	7	2
5	12	9
6	7	7
8	2	1
9	0	5
10	0	3
11	0	1
12	0	2
13	1	2
16	0	1
19	0	1
20	0	1
23	1	1
25	1	0

Iată lista prenumelor de fete care apar numai la o singură persoană: *Afrodita, Alexia, Alicia, Aliz, Aliza, Amalia, Andrada, Angela, Angelica, Angyalka, Arina, Aurelia, Beata, Beril, Betty, Blanca, Bonita, Carolin, Casandra, Cecilia, Clara, Constandina, Corina, Cruna, Csenge, Debora, Delfina, Delia, Demetra, Dionisa, Dorina, Emanuela, Eta, Eunice, Evelin, Fernanda, Gerda, Gloria, Gyöngyi, Helga, Henrietta, Iana, Ibolya, Ielena, Ildiko, Ileana, Ingrid, Ioana, Ivett, Jaclin, Jeraldin, Ketrin, Kira, Lara, Leontina, Lidia, Lilla, Lorina, Luciana, Luiza, Madlina, Magdalena, Margareta, Milena, Mira, Miramni, Miranda, Mónika, Napsugár, Nineta, Norina, Odet, Orsolya, Panna, Paulina, Peggy, Penelopa, Petra, Petronela, Piroska, Regina, Roberta, Róza, Rozalia, Sabina, Samanta, Sandra, Silvia, Simona, Susana, Tiffany, Timea, Valeria, Vanda, Vera, Viorica, Vivienne, Zinadia, Zsanett.*

Lista prenumelor de băieți care apare numai la un singur individ: *Abel, Achilles, Aldo, Alexander, Andreas, Antony, Armando, Augustin, Árpád, Balla, Béla, Benedek, Botond, Cezar, Ciprian, Csanád, Damian, Denis, Dezső, Dionisie, Donat, Edmund, Endre, Ervin, Eugen, Filip, Frederik, Gerhard, Giovanni, Ioachim, Iona, Ionatan, Josua, Jakcin, Jonatán, Lazăr, Leonard, Marco, Marin, Mario, Marius, Mátyás, Milán, Natanael, Pavel, Răzvan, Remeny, Rafael, Renato, Ricardo, Ronaldo, Samuel, Silvester, Sotiris, Spiros, Petros, Szilárd, Teo, Urban, Valeriu, Vencel, Vlad, Zalan, Zéno, Zétény.*

În tabelul 2 am înșirat acele nume de fete din secolul al XXI-lea care apar măcar la două și maximum la 25 de botezate. Menționăm aici că cele mai frecvente prenume feminine în secolul XXI sînt: *Maria* (25 botezate), *Ana* (23 botezate) și *Sofia* (13 botezate).

Tabelul 2
Frecvența (între 2-25 botezate) numelor feminine între 2000–2009
(v. Calendarul Românesc, 2001–2010)

2	Adela, Alexa, Amanda, Anet, Barbara, Beatrix, Brigita/Brighita ⁷ , Emma, Enikő, Gabriela, Georgina, Gina, Iulia, Jenifer, Camila/Kamilla, Kitty, Lavinia, Laninia, Leila, Liza, Luța, Margit, Melani/Melany, Mirela, Natalia, Nicoleta/Nikolett, Raluca, Rebeca, Reka/Réka, Sara, Stela, Veronica
3	Anita, Bernadett, Bianca, Carmen, Cintia, Daniela, Denisa, Diana, Edina, Emilia, Fruzsina, Mariana, Melisa/

	Melizza, Mercedes/Mercedesz, Noemi/Noémi, Ramona, Tamara, Tünde, Zita
4	Anikó, Dora, Elena, Elisabeta, Emese, Floarea/Flóra, Iuliana
5	Adriana, Claudia, Cristina, Ecaterina/Katalin, Erica/ Erika, Estera/Eszter, Fanni, Greta, Hana/Hanna, Laura, Lili, Virag/Virág
6	Agneta/Agnes/Ágnes, Andrea/Andreea, Boglarca/Boglarka, Eva/Éva, Izabela/Izabella, Nora, Victoria
8	Alexandra, Vivien
13	Sofia, Zsófia
23	Ana/Anicuța/Anuța/Anna
25	Maria

În tabelul 3 sînt înșirate acele nume de botez de băieți: care apar la măcar doi și pînă la 23 botezați. Cele mai frecvente nume pentru băieți sînt *David* (23 botezați), *Ioan* (20), *Gheorghe* (19), *Daniel* (16).

Tabelul 3
Frecvența (între 2-23 botezați) numelor de botez masculine între 2000–2009
(v. Calendarul Românesc, 2001–2010)

2	Barnabás, Carol, Gabor/Gábor, Gabriel, Iakab/Jakab, Imre, László, Nicolae/Nicolas, Raul, Richard, Rudolf, Sebastian, Simeon/Simion
3	Aron/Áron, Blaziu, Cornel, Eric, Francisc/Ferenc, Jenő, Gavril/Gavriil, Noel, Robert, Teodor, Tiberiu/Tibor, Valentin, Victor
4	Beniamin / Benjamin, Ruben
5	Adrian, Alex, Bence, Cristian, Gergő, Grigore/Grigor, Levente, Martin, Tamas/Tamás/Toma
6	Akos/Ákos, Alexandru, Dominic/Dominik, Iosif/József, Kristof/Kristóf /Cristof/Criștof, Roland, Szabolcs
8	Andrei
9	Attila, Balázs/Balazs, Marc/Marcu, Matei/Máté, Norbert
10	Balint/Bálint, Patric/Patrick/Patrik, Petru
11	Vasilică/Vasile
13	Zoltan/Zoltán/Zoli, Mihai/Mihail /Mihály
16	Daniel/Dániel
19	Gheorghe/George
20	Ioan/Ion/János
23	David

4.2. În figura 2 am adunat indexurile de frecvență ale numelor de botez pe sexe din Micherechi din secolul al XIX-lea și secolul al XX-lea (v. Borbély 2010: 63), care au fost calculate în felul următor: numărul persoanelor împărțit cu

numărul prenumelor. Iar în figura 3 sînt prezentate indexurile de frecvență ale numelor, pe sexe, din secolul XXI. La fete acest index de frecvență a prenumelor este 0,82, iar la băieți 0,79.

Figura 2
Indexuri de frecvență ale prenumelor din Micherechi

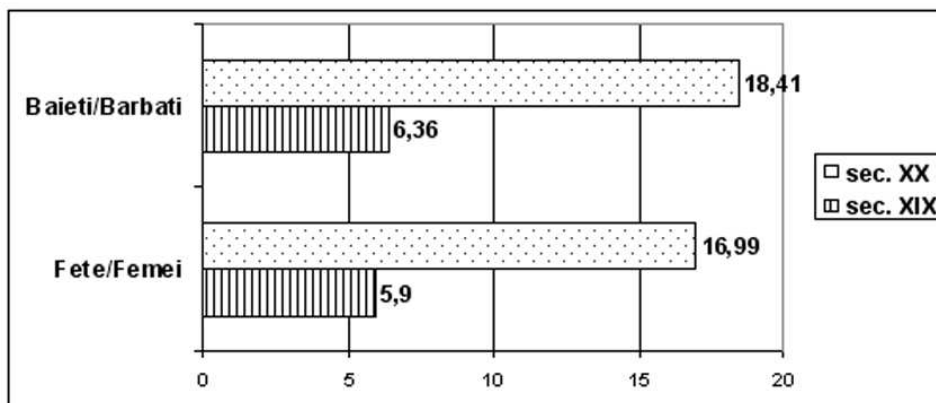
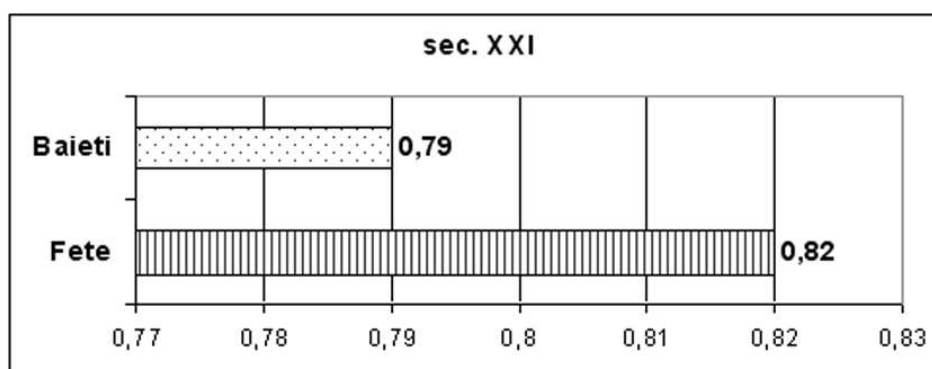

Figura 3
Indexuri de frecvență ale numelor de botez din secolul al XXI-lea
(v. Calendarul Românesc, 2001–2010)

Comparînd aceste indexuri (v. Figura 3) cu cele din Micherechi din secolele XIX–XX (v. Figura 4) se constată că, în secolele anterioare frecvența unui nume în comunitate (în medie) era mare. Un nume, în medie, apare la 6–16–

18 persoane. În secolul XXI prenumele au o circulație mai mică, adică, în medie, un nume apare aproape numai la o persoană (v. Tabelul 4). Acest fenomen se explică și cu o tendință nouă: cu apariția prenumelui dublu.

Tabelul 4
Indexuri de frecvență ale numelor de botez, secolele XIX–XX–XXI

	Fete/femei	Băieți/bărbați
Secolul al XIX-lea (Micherechi)	5,90	6,36
Secolul al XX-lea (Micherechi)	16,99	18,41
Secolul al XXI-lea (românii din Ungaria)	0,82	0,79

4.3. Cum am amintit mai sus, Gh. Bolocan (1999) apreciază că, în România, după anul 1992, s-au înmulțit sensibil prenumele duble; din întregul inventar de nume de botez dintre anii 1995–1999 în jur de 40% sînt nume duble. La românii din Ungaria tendința, în număr mare, apare în secolul XXI, dar față de România cu o mai mică frecvență: în jur de 25% (v.

Figura 4). Dintre 352 de fete, din Ungaria, 267 au un singur prenume (prenume simplu) și 85 două prenume (prenume dublu). La băieți, dintre 371 persoane, din Ungaria, 275 au un singur prenume (prenume simplu), 94 au două prenume (prenume dublu) și 2 botezați au trei nume de botez (prenume triplu) (v. Figura 5).

Figura 4
Frecvența prenumelui simplu și dublu în România și Ungaria

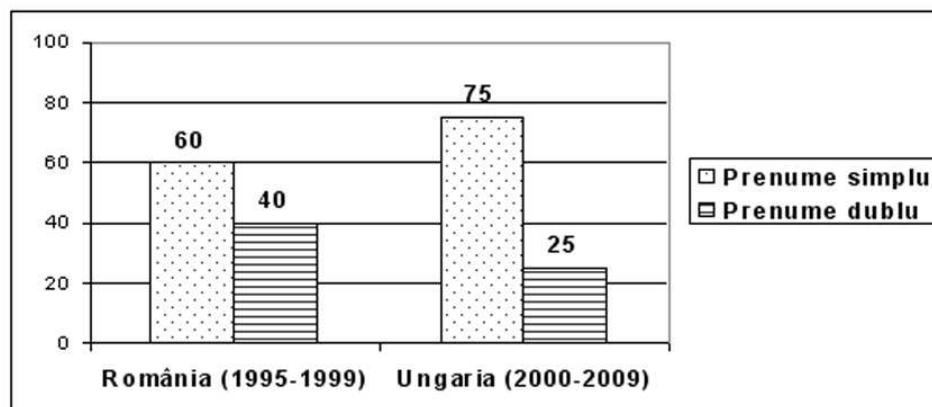
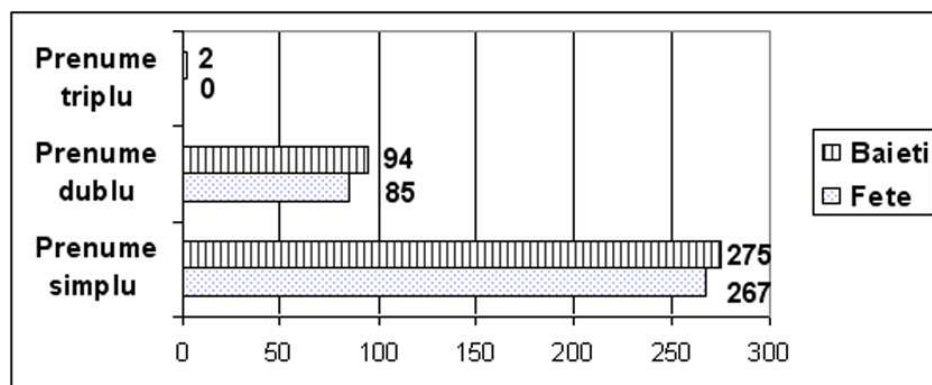

Figura 5
Numărul numelor de botez la fete și la băieți în secolul al XXI-lea
(v. Calendarul Românesc, 2001–2010)

4.4. Apariția prenumelui dublu determină o întrebare nouă în cercetare: este diferență între prenume în ceea ce privește locul/ordinea lor în numele unei persoane? Răspunsul este simplu: da, prenumele de botez au diferite statute. Numele feminine după locul lor în antroponime se pot grupa în trei grupe, prenume care apar:

- numai pe locul întâi (de ex.: *Sofia Victoria*);

- numai pe locul al doilea (de ex.: *Nora Emanuela*);

- pe ambele locuri (de ex.: *Carmen Denisa*; *Lara Carmen*).

În tabelul 5 am înșirat prenumele după poziția lor în numele fetelor. Din lista aceasta a prenumelor de fete se desprinde că, unele prenume au un alt statut/prestigiu în comunitatea noastră decât celelalte.

Tabelul 5
Statutul numelor de botez feminine în secolul al XXI-lea
(v. Calendarul Românesc, 2001–2010)

Numai pe locul întâi	Numai pe locul doi	Pe ambele locuri
Adriana Alexandra Andrea/Andreea Estera/Eszter Hana/Hanna Izabela/Izabella Nora Sofia/Zsófia Virag/Virág Vivien	Afrodita Amalia Angyalka Bonita Clara Cruna Dorotea Emanuela Eunice Gyöngyi Ibolya Ioana Lilla Luciana Magdalena Miramni Odet Róza Timea Vanda Viorica	Ana, Anicuța, Anuța, Anna Boglarca, Boglarka Carmen Claudia Cristina Denisa Ecaterina/Katalin Edina Elena Elisabeta Emese Erica/Erika Eva/Éva Fanni Floarea/Flóra Georgina Greta Iuliana Jenifer Camila/Kamilla Laura Lili Luța Margit Maria Noemi/Noémi Raluca Veronica Victoria

În tabelul 6 am înșirat numele de botez după poziția lor în antroponimele băieților. Analizând lista aceasta a numelor de botez de băieți putem concluda că, și la băieți este caracteristică unele numele de botez au un alt statut/prestigiu în comunitatea noastră decât celelalte, și apar:

- numai pe locul întâi (de ex.: *Adam Filip*);
- numai pe locul al doilea (de ex.: *Edmund Augustin*);
- și pe locul întâi și pe al doilea (de ex.: *Cristian Mihai*; *Iosif-Cristian*);
- numai pe locul al treilea (de ex.: *Rudolf Kevin Florin*).

Tabelul 6
Statutul numelor de botez masculine în secolul XXI
(v. Calendarul Românesc, 2001–2010)

Numai pe locul întâi	Numai pe locul doi	Pe locul întâi și doi	Numai pe locul trei
Adam Alex Balint/Bálint Bence Dominic/Dominik Grigore/Grigor Iosif/József	Achilles Alexander Andreas Augustin Árpád Ciprian Endre	Adrian Akos/Ákos Alexandru Andrei Aron/Áron Attila Balázs/Balazs	Constantin Florin

Kristof/Kristóf/ Cristof/Criștof Martin Roland Zoltan/Zoltán/Zoli	Eugen Filip Horațiu Iona Iakab/Jakab Marius Mátyás Pavel Răzvan Remeny Samuel Silvester Simeon/Simion Sotiris Teo Valeriu Vasilică Zeno	Cristian Daniel/Dániel David Gabriel Gavril/Gavriil Gergő Gheorghe/George Ioan/Ion/János Istvan/István/Ștefan Jenő Kevin László Levente Marc/Marcu Matei/Máté Mihai/Mihail/Mihály Noel Norbert Patric/Patrick/Patrik Petru Raul Rudolf Sebastian Sorin Szabolcs Tamas/Tamás/Toma Teodor Tiberiu/Tibor Vasile Zsolt Zsombor	
---	--	--	--

5. Cu schimbările economice, sociale, politice și culturale apar zi cu zi prenume necunoscute pînă acum în comunitatea noastră. Totodată este interesant de văzut atitudinea membrilor comunității față de aceste prenume moderne.

- Copiii: se obișnuiesc imediat, pentru ei aceste prenume nu diferă de celelalte, le cunosc simltan cu prenumele tradiționale;

- Părinții: aleg aceste prenume moderne, deci ei au tot așa o atitudine pozitivă față de aceste prenume moderne, ori le consideră interesante.

- Bunicii: generația mai în vîrstă poate avea rezerve față de prenumele străine, deoarece pentru ei e greu de reținut un nume necunoscut. Însă fiind vorba de prenumele nepotului/nepotei, dragostea față de el/ea e mare, și prenumele modern este acceptat. Iată un fragment dintr-un interviu realizat la Chitighaz (în 2000), în care o bunică (născută în 1934, instrucție

școlară: 8 cl. primare) ne comentează prenumele nepoților în felul următor:

Anchetator: *N'epoți ce nume de bot'ez au?*

Subiect: *Anett, Barnabás, Ajándék, nume d-așt'e cam mai țifrașe⁸. Șt'ii tu, cum îs amu numilê.*

6. Metoda de cercetare la studiul acesta este cea descriptivă. Rupîndu-ne de metoda aceea de cercetare, în ultimul capitol, este cazul să înșirăm și niște sfaturi benevole către părinți: cum să aleagă numele de botez pentru noul-născuți. Atunci cînd se discută despre importanța alegerii numelui unui *viitor om* trebuie avut în vedere mai multe criterii, deoarece pot apărea situații în care, părinții fără să-și dea seama, își marchează pe toată viața copilul. Iată cîteva dintre aceste criterii:

- Nume românești în societatea maghiară (*Crenguța, Luminița, Mihnea, Răzvan*): un prenume românesc în societatea maghiară poate

îi va îngreuna viața individului zi cu zi. Se propune mai cu seamă un prenume cunoscut în ambele culturi.

- Prenumele feminine și masculine să nu fie identice, și să aibă capacitatea concretă de a separa sexul nou-născuților. De ex.: colega din Budapesta, cu prenumele maghiar *Ildikó*, la o conferință internațională a fost cazată într-o cameră cu un bărbat, alt participant la conferință; *Lulu*, un băiețel din România, la o tabără de vară la Budapesta a fost trecut pe lista fetelor.

- Criteriul estetic: să fim atenți la alegerea prenumelui cum sună împreună cu numele de familie. De exemplu, să nu alegem la numele de familie *Nica* un prenume care începe cu silaba *Ca-*: *Nica Carmen*; ori la numele de familie *Tat* un prenume care începe cu *Tat-*: *Tat Tatiana*.

Părinții trebuie să-și asume răspunderea: numele constituie o parte din viața unui individ și nu trebuie să-i știrbească personalitatea. Nu este normal ca omul să se jeneze de numele pe care îl poartă. Acesta este un dar, nu o povară; părinților le revine responsabilitatea alegerii unor nume, care să nu se transforme în

ceva greu de acceptat și de suportat pentru adultul de mai târziu (v. Zăbavă 2008: 396).

7. În concluzie, se pot remarca următoarele. Din globalizarea, răspândită în secolulul XXI, a rezultat alegerea prenumelor din toate părțile mapamondului: *Bonita, Samanta, Tiffany, Giovanni, Raul, Ronaldo*.

Împletirea tradiției cu exprimarea voinței părinților, fenomen care se concretizează prin a acorda copilului un prenume dublu, pare a reflecta o tranziție între trecut și prezent, între tradiție și modern: *Maria Jenifer, Zinadia Maria, Hana Florica, Kitti Ana, Ioan Norbert, David Gheorghe, Mihai Adrian*.

Rezultatele cercetării prezentate în acest studiu și în cel apărut în numărul anterior al *Izvorului* (v. Borbély 2010) se pot formula într-o singură propoziție. Parcurgând cu ajutorul prenumelor secolele XVIII–XXI la românii din Ungaria se desprind caracteristicile de bază a comunității: religia profundă, respectul față de familie, legătura față de națiunea română, iubirea frumosului, deschiderea spre modern în așa fel, încât, să nu fie distrusă nici tradiția.

BIBLIOGRAFIE

Bolocan, Gheorghe 1999. Prenumele actuale – inventar și repartizi teritoriale. *Studii și Cercetări de Onomastică*, nr. 4/1999, Craiova, Editura Universitaria, 369–412.

Borbély, Ana 2010. O nouă dimensiune a limbii și culturii românești din Ungaria: tendințe în alegerea numelor de botez în secolele XVIII–XX. In: Martin, Emilia (ed.) *Izvorul*, Revistă de etnografie și folclor, Giula, Nr. 31, 46–74.

Calendarul Românesc. Publicație a Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria, Giula, 2001: 72–79.

Calendarul Românesc. Publicație a Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria, Giula, 2002: 78–86.

Calendarul Românesc. Publicație a Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria, Giula, 2003: 94–102.

Calendarul Românesc. Publicație a Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria, Giula, 2004: 102–111.

Calendarul Românesc. Publicație a Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria, Giula, 2005: 94–103.

Calendarul Românesc. Publicație a Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria, Giula, 2006: 100–110.

Calendarul Românesc. Publicație a Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria, Giula, 2007: 118–127.

Calendarul Românesc. Publicație a Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria, Giula, 2008: 96–105.

Calendarul Românesc. Publicație a Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria, Giula, 2009: 100–108.

Calendarul Românesc. Publicație a Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria, Giula, 2010: 88–96.

Goicu, Viorica 2008. *Cercetări de onomastică*

istorică. Timișoara, Editura Augusta – Editura Artpress.

Mokán Gyöngyi, 1993. *A kétegyházi románok keresztnévadási szokásai*. Szakdolgozat. Budapest, ELTE.

Stati, Sorin 1964. *Cuvinte românești: o poveste a vorbelor*, București, Editura Științifică.

Zăbavă, Elena-Camelia 2008. Onomastica românească sub influența modei lingvistice europene. In Luminița Botoșineanu, Elena Danila, Cecilia Holban, Ofelia Ichim *Distorsionări în comunicarea lingvistică, literară și etnofolclorică românească și contextul european*. Iași, Editura Alfa, 393–400.

ANEXĂ

Informații despre botezați și binecuvântați: biserici, localități, numele persoanelor de la care informațiile au fost adunate, perioada (v. Călendarele Românești din anii 2000–2009).

Biserica Ortodoxă

Aletea: pr. Alexandru Șereș (2000–2009)
 Apateu: pr. Origen Sabău (2000–2009)
 Bățania: pr. Ilie Ciocan (2000–2009)
 Bichiș: pr. Petru Pușcaș (2000–2009)
 Bichișciaba: pr. Teodor Marc (2000–2009)
 Budapesta: pr. Marius Maghiaru (2000–2009)
 Cenadul Unguresc: pr. Aurel Becan (2000–2009)
 Ciorvaș: pr. Teodor Marc (2000–2009)
 Crîstor: pr. Alexandru Șereș (2000–2009)
 Chitighaz: pr. Florin Olteanu (2000–2009)
 Darvaș: pr. Cosmin Pop (2000–2009)
 Giula Orașul Mare Românesc: pr. vicar Pavel Ardelean (2000–2009)
 Giula Orașul Mic Românesc: pr. Petru Pușcaș (2000–2009)
 Jaca: pr. Cosmin Pop (2000–2009)
 Leucușhaz: pr. Ilie Ciocan (2000–2009)
 Micherechi: pr. Ioan Bun (2000–2009)

Otlaca-Pustă: pr. Teodor Rocsin (2000–2002), ieromonah Paisie (2003–2005), protosinghel Calinic (2006–2009)

Peterd: pr. Cosmin Pop (2000–2009)

Săcal: pr. Origen Sabău (2000–2001); protosinghel Siluan (2002–2005), arhimandrit Siluan (2006), ieromonah David (2007–2008), ieromonah Gheorghe (2009)

Seghedin: pr. Aurel Becan (2000–2009)

Vecherd: pr. Cosmin Pop (2000–2009)

Biserica Greco-catolică

Bedeu: pr. Tarapcsák János (2000–2009)

Adunarea Baptistă

Cenadul Unguresc: pastor Kübler János (2000–2001), Ioan Ardelean (2002, 2005–2009)

Chitighaz: pastor Vasile Bodiș (2001–2005), Ștefan Sziklás (2006–2009)

Micherechi: pastor Daniel Burtic (2000–2001), Ioan Ruja (2002–2003), Teofil Tripo (2004–2006), Ioan Ruja (2007–2009),

Biserica Penticostală

Micherechi Nr. 1: Teodor Rocsin (2002–2004), Dorin Gavra (2005), Ioan Rocsin (2006–2009)
 Micherechi „Betel”: Viorel Bogdan (2002–2009)

NOTE

1. Această cercetare a fost realizată în cadrul proiectelor anuale ale Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, și a fost scris în perioada grantului Variabilitate și schimbare: cercetări asupra schimbării de limbă în timpul aparent și în timpul real 2010–2013, Fundația pentru Cercetările Științifice Ungare (OTKA K 81574), Institutul de Cercetări Lingvistice, Academia Ungară de Științe (MTA NYTI).
2. Despre diferența denumirilor vezi Borbély 2010: 46.
3. Prenumele românilor au fost analizate pe baza datelor:

- inscripțiilor funerare din Micherechi culese de Hatvany Csaba în 27 septembrie 2000. (Registrul inscripțiilor funerare din Micherechi a intrat și în posesia Arhivei Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, Giula);
 - culese de Gyöngyi Mokán pentru lucrarea sa de diplomă (1993);
 - culese prin interviurile realizate de autoare în diferite localități cu populație românească din Ungaria.
4. În Ungaria, în localitățile din comunitatea românească, *Nelli* (ori *Nelly*), de obicei, este un hipocoristic al prenumelui *Cornelia*.
 5. Îmi exprim – și pe această cale – mulțumirile colec-

tivului redacțional al Calendarelor Românești din perioada 2001–2010, în frunte cu redactorul șef, Eva Iova pentru colectarea consecutivă a datelor onomastice, care au format baza examinărilor din acest studiu.

6. Dat fiind că în bisericile baptiste și penticostale botezul se face la maturitatea botezatului (ei fiind născuți în secolul al XX-lea), iar cei binecuvântați sînt nou-născuți, în cazul acestor confesiuni am analizat prenumele binecuvîntaților. Menționăm aici că, și în biserica ortodoxă – cu mică frecvență – se săvîrșește taina botezul și la maturitate.

7. Numele de botez în listele Calendarelor Românești apar în diferite variante (de exemplu transcrise după alfabetul român ori maghiar, sub forme diminutive). În tabelul 2, cît și în întregul studiu, ele sînt redată exact așa cum apar în listele Calendarelor Românești.

8. Cuvînt român folosit la Chitighaz, de origine maghiară (ung. *cifra, cifrás*), cu sensul: ‘decorativ’, ‘ornamentat’.

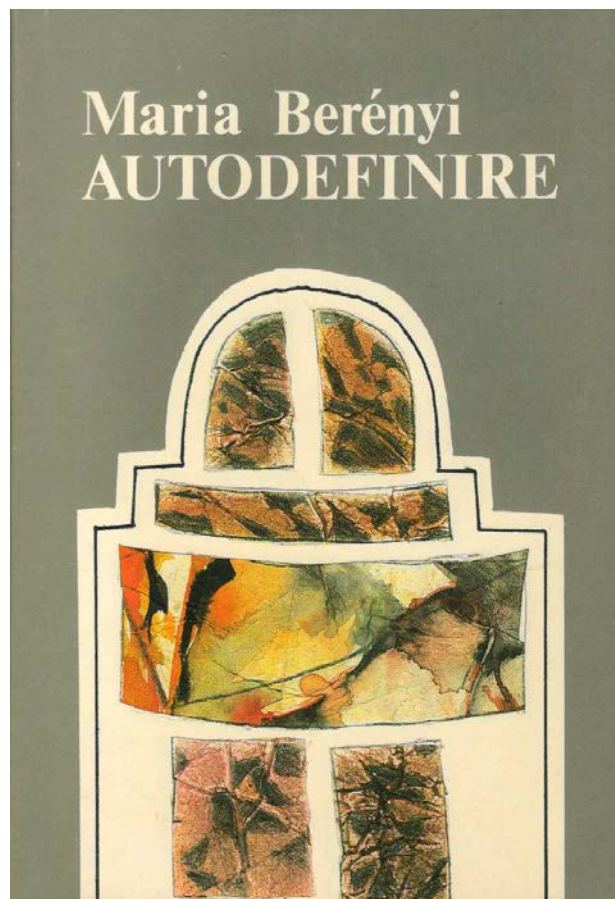
Tiberiu Herdean

Poezia Mariei Berényi

După patru volume de poezii, publicate până acum de Maria Berényi, o tentativă de prezentare în ansamblu a acestei creații lirice nu pare atât de riscantă – elementele ei de bază sunt deja conturate parcă din start. Și din acest motiv, față de această poezie extrem de sinceră și de factură confesivă, se cuvine să procedăm în mod corect, formulându-ne impresiile și reflecțiile nu la finalul lecturii, cum se obișnuiește în general, ci, respectând regula corectitudinii, chiar la început. Un diagnostic rapid este necesar și dintr-un alt motiv : această poezie „închisă” în patru volume dovedindu-se extrem de bogată în teme, dispoziții emoționale sau intelectuale, pune la încercare înțelegerea cititorului care, nemulțumit cu a se lăsa dus de atmosferă, mai dorește să se și descurce. Prin urmare, e recomandabil să găsim puncte de sprijin încă în primele versuri, ca nu cumva să ne dezorientăm. Surprinderea unui element de coeziune ce leagă aceste poezii cu forța unui odgon este, totuși, dificil, deoarece esența și natura acestui element invizibil și indefinibil în mod „pozitiv” se prezintă ca *absență*: iar obiectul absenței îl reprezintă primul și singurul spațiu întipărit în suflet și simbolizat de figura mamei.

Sentimentul absenței fiind și cel definitoriu, poeziile par ca niște mici semne negre în fața unui imens și de aceea vag tablou, tabloul locului natal. Cu toate că Maria Berényi nu și-a părăsit niciodată, doar în sens geografic, acest spațiu original și creator de viață și, în plus, a făcut-o cu consimțământ matern, primul moment critic din viață produce și starea de grație a poeziei. Îndepărtarea de spațiul original marchează, definitiv, sufletul. Ruptura este trăită în mod dramatic, căci pare definitivă, și pentru că locul natal nu mai poate fi reprodus în realitatea lui, doar în mod artificial, abstract. Ce putem face ? Să alegem dintre variantele tristeții noastre : să ne resemnăm, să avem remușcări, să ne supărăm pe lume sau să ne împăcăm cu ea și cu noi înșine, să consolăm după ce am fost consoleți ? Lumea emoțiilor noastre – am putea spune cu ușoară autoironie – ne oferă nenumărate posibilități de exprimare, să avem doar instrumentele necesare.

Poezia Mariei Berényi își cucerește autenticitatea tocmai din acest angajament sufletească, din

realitatea stărilor existențiale și spirituale pe care acea absență, pierdere de spațiu inițial sau microunivers, au provocat-o. În mod direct sau indirect, fiecare poezie s-a născut din această absență, și trebuie menționat că era nevoie de mult curaj și de multă sinceritate pentru publicarea acestei colecții de diagnostice. Desigur că nu numai dinspre absență ne putem apropia de poezii, înțelegându-le ca niște simptome, ci putem construi absența și pornind de la poezii, după ce am citit fiecare rând, și după ce am analizat fiecare simptom.

Simptomele sunt niște motive lirice din care se va construi tema, tema pierderii căminului natal. Deseori nici nu ne imaginăm în câte și câte motive se poate desface o temă. Când această temă este însuși durerea. Cât de rapid accede, în asemenea cazuri, sufletul la conștiință. Desigur că literatura nu este identică cu necazurile noastre inventariate, mai degrabă poate servi drept terapeutica lor: a da nume lucrurilor în poezie, înseamnă a rezista prin forța cuvintelor și a ne păstra integritatea. Primadata

stabilim problema și locul nostru în problemă, apoi ne definim situația cu luciditate : întocmai așa procedează Maria Berényi. Chiar și titlul volumului de debut apelează la voința de clarificare: „Autodefinire”. Eul liric practică autoconsultarea, cel care analizează fiind și cel analizat: este și subiectul, și obiectul poeziei. Momentul înregistrat de volum este momentul căderii în lume, acel punct recognoscibil în timp, de unde nu mai este drum de întoarcere în paradis, ci numai avansare nesigură în necunoscut. Acel moment în care ar trebui să găsim o direcție și apoi un drum, fie acest din urmă și numai o cărare. Numai că am ieșit din siguranța spațiului familiar și transparent, și ne aflăm în fața orizontului neliniștitor. Întrebarea se pune de la sine : ce putem duce cu noi, din noi ? Și, apoi, din eul nostru revolut, sigur de el, ce a mai rămas ? Și dacă a rămas ceva, e transmisibil într-un alt spațiu și timp ? Într-o altă lume ? E posibil să fim aceiași, altundeva ? Identitatea noastră se definește exclusiv din interior, ori pentru asta e nevoie și de consimțământul lumii exterioare ? La aceste întrebări Maria Berényi răspunde cu simplitate dar cu atât mai expresiv: „Sunt eu și parcă nu-s”.

Primul volum exploatează fericit aceste situații ambivalente și nesigure, construite cu multă finețe: nu mai suntem acolo, dar încă nici aici. Ne aflăm, parcă pentru totdeauna, în mijlocul unui interregnum, singuri. Poeziile diluează acest moment - greu de definit, căci surprinde simultan forțe contradictorii - până la dimensiunea unui volum ; moment în care lucrurile nu se întâmplă de la sine, iar din propria noastră inițiativă iarăși nu se pot întâmpla. Cum să ne lansăm spre un nou necunoscut când toți nervii ne leagă, ca niște rădăcini vii, de trecut ? Și asta este doar unul dintre paradoxurile volumului. Suntem în timpul timpului oprit, când speranța apare și ea doar ca o vagă idee, nu ca practică propriu-zisă ; când dilema plecării se manifestă în așteptare, și când numai în principiu se deschide sufletul spre nou, nu și în realitate.

„Autodefinire” este un volum extrem de omogen, fidel problemei și mai ales momentului care l-au zămislit. Dacă n-a sosit încă clipa aventurii în viață, n-a venit nici în poezie. Dar trebuie adăugat imediat că nu vom putea vorbi nici mai târziu de o schimbare radicală a viziunii sau a sentimentelor – asta nici nu ar fi posibil, căci ar echivala cu o autonegare – așa că trecând de la un volum la altul, observăm mai mult o îmbogățire a motivelor și a dispozițiilor în jurul aceluiași nucleu sufletesc. Eul poetic, „narratorul”

discursului liric rămâne același, i se schimbă însă direcția atenției. Căci problema de bază - adică tema identității – fie că latent, fie că manifest, va rămâne centrală și pe mai departe. Astfel, nu e de mirare că în prima poezie din al patrulea volum (până acum ultimul) Maria Berényi constată o stare identică cu cea din primul volum: „Eu stau și azi la început de drum”.

Nu pot pleca și nu pot să rămân

*Eu stau și azi la început de drum
în jurul meu doar pulbere și scrum
nu pot pleca și nu pot să rămân
cum să aleg între două direcții,
între două dorințe
sînt condamnată la neputință
cu ochii injectați de ceață
privesc nostalgic spre necunoscut*

Desigur că „întretimp” s-au mai întâmplat câte ceva: al doilea volum, „Cím nélkül” / „Fără titlu”, chiar și numai prin bilingvismul său ilustrează dacă nu aventura, cel puțin jocul cu ispitele aventurii. Trecerea la un discurs într-o

altă limbă, doar relativ însușită în copilărie, se poate înțelege ca o tentativă de familiarizare cu o altă lume, cu un al doilea cămin. Nu este vorba doar de un fel de exercițiu de limbă și stil sau de un experiment, când se trece la o altă limbă, ci de încercarea de a extinde dimensiunea identității. Această voință de a crea o nouă lume scade însă rapid, înainte să producă un mare eșec sau un profund conflict interior. Se descoperă că nu noua limbă, ci noul spațiu - capitala - este inapt pentru rolul pe care poetul i-l destinează, acesta nu poate reprezenta o alternativă autentică locului natal. Nu poate fi asimilat, doar suferit sau acceptat ca un dat. Din acest motiv, Maria Berényi evită lupta cu integrarea în mulțimea fără față, și renunță la implantarea eului „moștenit”, adus cu ea, într-un pământ străin. Din participant dramatic se transformă în observator sceptic. Asta înseamnă că atenția îndreptată spre interior, din primul volum, cedează interesului spre exterior, prin urmare se trece de la lirismul poeziei la epica ei. Am putea spune că după ce se descoperă aspectul amăgitor al vieții din metropolă, se produce o schimbare de stil în poezia Mariei Berényi, un fel de ocol, în care, în loc de vocea elegiacă și melancolică, va domina discursul ironic sau autoironic. Este evident că banalitatea existenței orășenești, uneori deprimantă dar mascată în formele ei „multicolore”, nu va scuti nici poeziile scrise în limba română, căci în înstrăinare nici limba maternă nu ne poate oferi refugiu. Rămâne deci securitatea singurătății și calmul observatorului fără voie. Însă ceea ce pare un eșec pe plan existențial - nereușita integrării, cel puțin în sens sentimental, în lumea capitalei - se transformă în reușită în literatură, căci atitudinii sceptice i se potrivește mai bine versul în proză, formulă poetică pe care Maria Berényi o folosește iarăși cu abilitate, devenindu-i chiar familiară. Astfel, poetica își ia revanșă pentru viață. Începând cu al doilea volum, parcă am citi proză scurtă sau s-ar derula în fața ochilor noștri peliculele unui film mut sau fotografiile unui aparat foto atotconsumator. De aici efectul epic, de film documentar, al volumului. Poezia înregistrează stări și situații exterioare, căci asta îi este scopul : a cerceta și a analiza șansele unui cămin posibil. Și dacă diagnosticul, în limbaj medical, se dovedește pozitiv, luarea la cunoștință nu este totuși tragică, căci sentimentul dezamăgirii va fi contrabalansat de „bucuria” demascării, dar și mecanismul instrumentelor de apărare, integrat anticipativ în sistemul de observație, reduce regretul. Esențial este însă că se

descoperă scamatoria existenței citadine din capitală, cu promisiunile ei ascunse sub aparența culorilor atractive. Nu mai rămâne astfel decât stabilirea lucrurilor și definirea statutului personal: „niciosodată nu simt că aş fi sosit” (în original: „sosem érzem, hogy megérkeztem”). Prezența noastră nu este nici desăvârșire, nici realizare, ci numai o „prezență banală” (în original: „átlagjelenlét”), despre care vorbesc „sfărâmaturile de versuri” („erről tanúskodik e verstörmelék”). De fapt, cu aceste cuvinte Maria Berényi își stabilește atât starea existențială, cât și locul volumului în opera poetică, precum își justifică și opțiunea pentru versul liber.

Cum era și de așteptat, după emiterea diagnosticului de mai sus, starea neutralității și imunității, sau a scepticismului, nu va putea fi menținută prea mult timp. În volumul al treilea, și la propriu, și la figurat, se întunecă bolta asupra peisajului suficient de cenușiu și el. Orașul și lumea lui - acest monstru de beton cu indivizii ei suferinzi - se descompun din interior, ca și cum ar fi afectați de o maladie preapocaliptică, prevestitor: „oamenii își duc sângele în pahare, ca pe o luminare”. Ne vin în minte versurile genialului George Bacovia : „La toamnă, când frunza va îngălbeni / Când pentru fizici nu se știe ce noi surprize vor veni” etc. Se desfac aici un spațiu și un timp fără direcție, indefinite, timpul și locul unui prezent etern, lipsit de perspectivă. Cum s-ar depune asupra lumii un fel de ceață impermeabilă, și refluxul ei, un sentiment apăsător. Ca reacție, sufletul se retrage și se întoarce spre sine, și parcă predă locul spectacolului exterior, naturii în proces de descompunere.

Îmi întorc fața spre crucea tăcerii

*Calc încet peste frunza căzută
Lumea e tot mai tristă și grăbită*

*Îmi întorc fața spre crucea tăcerii
Cîtă lumină și cît întuneric*

*Oglinda îmi arată un chip ce nu-i al meu
Și toamna ruginie se strecoară mereu*

Este extrem de original și rar acel mod în care Maria Berényi reușește să exprime descompunerea sau acel proces în care totul se transformă în negativul lui: natura mușcă din propria ei carne; din ambianță calmă și inofensivă se transformă în propriul ei agresor (cităm aici câteva secvențe în limba lor originală: „az éj

átharapta a hold nyakát"..., „visszhang növeszti körmeit"..., „a karvaly kiissza saját tükörképét a mocsárból"..., „komor ősz a földet sárba fojtja"..., „a rózsa tüskéit az alkonyba döfi"... etc). O asemenea atmosferă bacoviană invocă, simplu dar magistral, poezia „Rozsdás leveleket hord a szél" („Vântul poartă frunze ruginite")

Rozsdás leveleket hord a szél

*bús ősz van, és az éj mindent beszótt
az eső dió-héj kopogása hallatszik a tetőn*

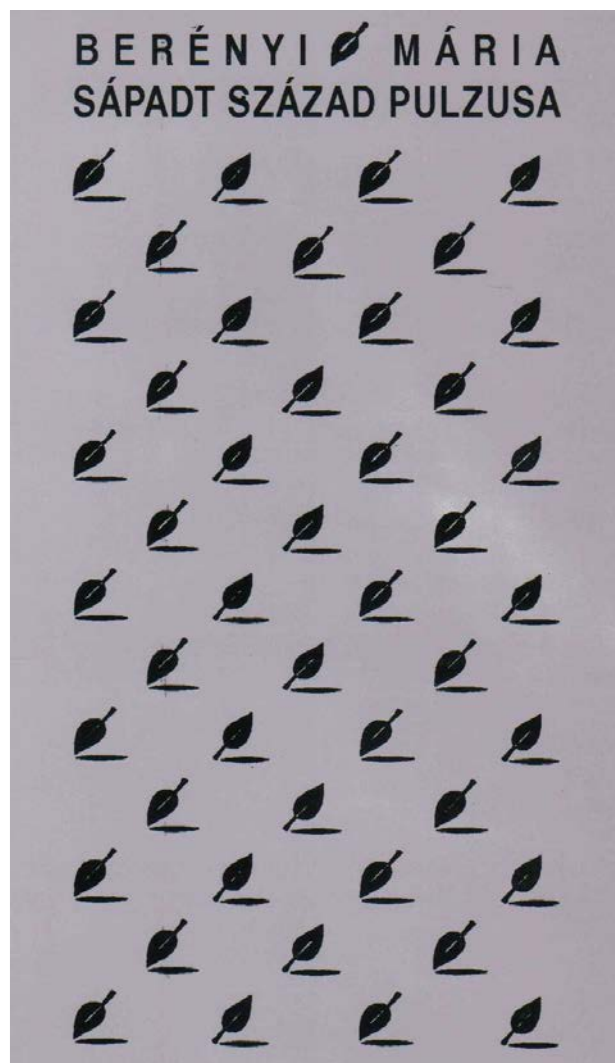
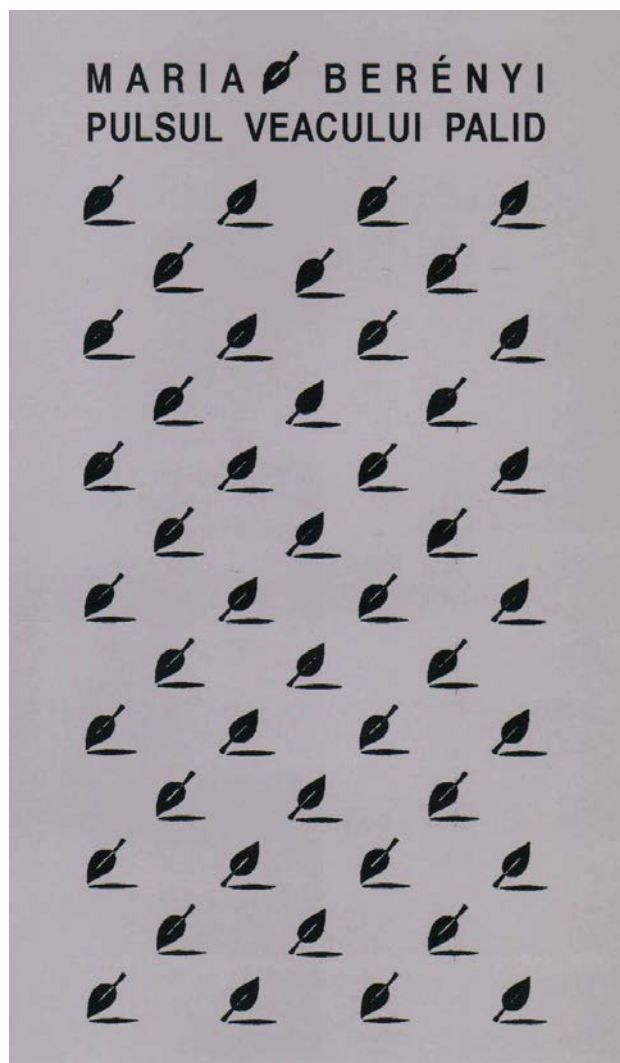
*álmot, sötétséget lehel ránk az ég
rozsdás leveleket hord a szél*

*egy nagy ravatal az őszi táj
aszalódik és ráncosodik a világ*

Poate această poezie ilustrează în modul cel mai reprezentativ atmosfera volumului, acea dispoziție sufletească altfel intraductibilă. Poezia atestă, în plus, că Maria Berényi este capa-

bilă nu doar de a se exprima în forme directe și confesive, dar că îi este familiară și comunicarea indirectă, obiectivarea sau, altfel spus, proiecția propriului *eu* în fenomene exterioare „naturale" dar de o rară expresivitate.

Citind mai departe poeziile volumului, cititorul poate crede că are de-a face cu o nouă ediție, actualizată, a viziunii decadente și pesimiste, viziune depășită deja de istoria literaturii. Dar despre asta nici vorba, căci cine o cunoaște și personal pe Maria Berényi, sau citește integral cele patru volume, își va da seama că avem de-a face cu o sinceritate dusă până la limitele suportabilității. Desigur, poeziile pot fi apreciate și mai simplu, este suficient doar să le confruntăm cu realitatea care le-a plăsmuit, și ne vom da seama că în oglinzile concave ale poetei cât de bine ne descoperim lumea, și cât de bine ne recunoaștem pe noi înșine. Chiar dacă suntem avertizați că „așa cum văd eu, e interzis de văzut", totuși, aceste poezii, cu certa lor particularitate, sunt poeziile noastre, căci înstrăinări, singurătăți sau alte maladii exsitențiale proprii vieții moderne din marele

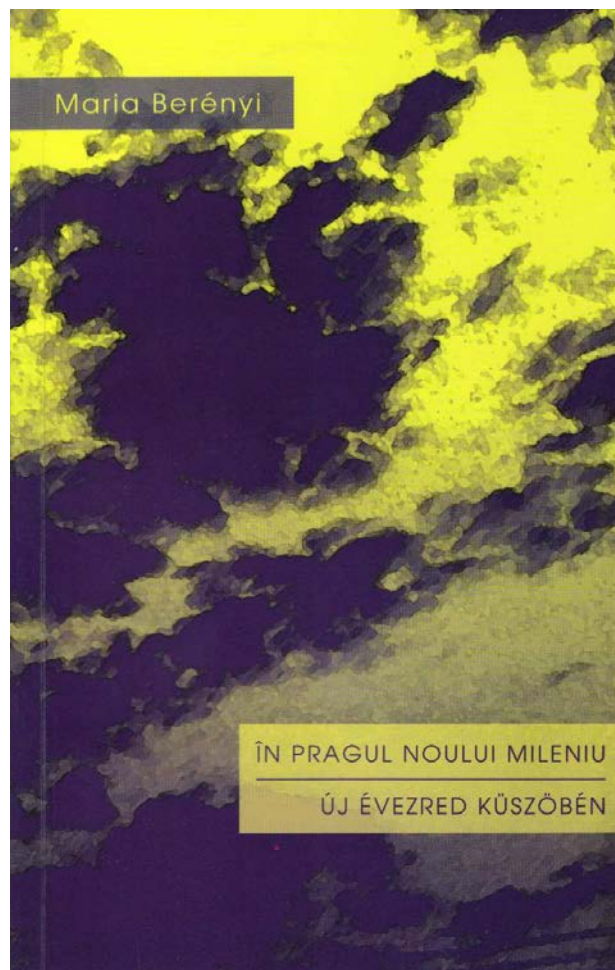
orașe, am trăit cu toții, și vom mai trăi, cu siguranță.

Dacă am dori să etichetăm stațiunile și metamorfozele interioare ale acestei poezii, atunci am spune că prima etapă este reprezentată de un fel de trezire la conștiință sau iluminare, a doua este faza aventurii, a treia a dezamăgirii, iar a patra a înțelepciunii împăcate: sunt stațiuni afective și intelectuale care nu-și pot inversa ordinea cronologică, atestând că avem de-a face ori cu o autoconstruire lirică programatică, ori cu urmărirea consecventă a vocii interioare. Cea de-a patra stațiune, a înțelepciunii, o recunoaștem după felul cum eul liric ezită între comunicare și tăcere. Poezia parcă și-ar pierde încrederea în propriul ei rost dar apoi, totuși, reasează în ordine cuvintele care așteaptă în vestibulul intrării. Aici nu mai e vorba de tumult și înghesuială, și nici de neliniștea poeziilor în proză, căci timpul dedicat aventurii s-a consumat deja. Cuvintele nu se mai desprind de întreg, nu vor să comunice în parte adevărul lor, ci se organizează simplu și modest în jurul unei ultime și singure constatări: „Visurile mi le-am visat / Dorințele mi le-am dorit” (în original: „Álmaimat elálmodoztam / Vágyaimat elvágakoztam”), sau: „Nu am de spus nimic / Cuvintele s-aștepte / Nu am de spus nimic / Sunt dureri tăcute” (în original: „Nincs mit mondanom / A szavak várhatnak / Nincs mit mondanom / Ezek néma fájdalom”).

Érzés

*Álmaimat elálmodoztam
Vágyaimat elvágakoztam
Barátságom elbarátkoztam
Mielőtt közéték mennék,
Megigazítom érzéseimet*

Poate să pară ciudat apologia tăcerii din partea unui scriitor, și am fi tentați să credem că este vorba de repetarea unui clișeu artistic (să

nu uităm de „necuvintele” lui Nichita Stănescu), dar din tonul grav al volumului ne dăm seama că situația este, de data aceasta, serioasă: ca și cum nu poetul și-ar scrie versurile, ci invers, versurile pe poet. Cum nu îi este frică de cuvinte, Mariei Berényi nu îi este teamă nici de tăcere. Parcă nici nu mai vorbește, ci doar lasă să se pronunțe cuvintele, ele singure. Cum la finalul unei călătorii lungi, sufletul se împacă cu lumea și cu sine, poeziile devin mai scurte, mai concise, și mai blânde.

Cele patru volume împreună par ca un jurnal liric de călătorie: o tentativă de salvare a sinelui în timp și spațiu.

Elena Csobai

Un ansamblu de piese din biserica ortodoxă română din Giula

Rolul bisericii ortodoxe în păstrarea identității la românii din Giula se manifestă azi prin existența propriu-zisă a bisericii și prin funcționarea ei ca instituție. În general în interiorul bisericilor ortodoxe se află multe piese, vestigii ale istoriei, care demonstrează existența românească. Cu ocazia renovării curente a bisericii ortodoxe române din Orașul Mare românesc din Giula s-au scos din biserică toți praporii, toate steagurile și toate piesele, care fac parte din tezaurul muzeal al românilor din Ungaria, pentru a fi ocrotite și restaurate pentru viitor. O parte din piesele cu valoare muzeală vor fi inventariate în colecția Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria. Dintre acestea vă vom prezenta în continuare două steaguri și un singur ansamblu de piese, datînd de prin anii 1948–1950, din biserica ortodoxă română din Giula Orașul Mare Românesc, prin care s-a demonstrat de la sine și existența românească.

În epoca interbelică, Biserica Ortodoxă Română, împreună cu școlile confesionale, a fost singura instituție purtătoare a identității românești din Giula, iar cei care și-au adus contribuția la înzestrarea ei și căroră le figurează numele pe mai multe piese au fost români. Tot sprijinitori ai bisericii au fost și cei care au plătit în 1948 ca biserica să fie înzestrată cu steagurile la care ne vom referi. Această viață culturală din jurul bisericii a durat pînă în 1950, după care, vreme de 40 de ani, pînă în 1990, în care biserica și-a pierdut rolul de cîrmuitoare a vieții culturale, pe care a avut-o înainte.

Analizînd lucrurile azi, nu numai vestigiile istorice din colecțiile muzeelor, referitoare la minoritatea română, au valoare documentar-istorică, ci și interioarele bisericilor ortodoxe. Acestea atestă existența vieții religioase ortodoxe și au valoare documentar-istorică prin inscripțiile din interiorul bisericilor, de pe pereți, de pe diferitele obiecte de cult, de pe diferitele obiecte de uz, cum sînt scaunele bisericilor, inscripțiile de pe prapori și steaguri sau însemnările făcute cu ocazia donațiilor. Toate acestea au menirea să mărească sfera informațiilor documentare și totodată să demonstreze în mod direct existența românească a comunităților.

Acum cînd dorim să prezentăm ansamblul de piese, care aparține celor două steaguri, cel al industriașilor și cel al plugarilor, trebuie să mărturisim că, în urmă cu doi ani cînd am prezentat prima oară acest ansamblu de piese nu l-am putut identifica, neavînd informațiile necesare. De abia acum am reușit să găsim un informator, care a fost prezent la hotărîrea de a se face comanda pentru steagul industriașilor și al comercianților și, mai apoi, și la sfințirea steagului. La scurtă vreme după sfințirea steagului, s-a amplasat pe perețele din biserica ortodoxă română cu hramul Sfîntul Nicolae din Orașul Mare Românesc un ansamblu de piese.

Praporul industriașilor, 1948

Acest ansamblu de piese a fost compus din 137 cuie de steag, din care, în prezent, mai există numai 107 de bucăți, celelalte s-au pierdut cu timpul și a rămas doar locul gol al cuielor. Am spus că avem de-a face cu un ansamblu de piese, fiindcă toate elementele atîrnă pe un cui-suport într-un mic dulap de sticlă. Pe baza analogiilor cu terminologia folosită de bisericile ro-

mano-catolice se numește „donator”, fiindcă cel care a donat bani pentru fabricarea steagului, numele lui a fost încrustat pe cuiele de steag. În bisericile ortodoxe române din Ungaria de azi ansamblul de piese din Giula este unic. Cuiele sînt din aramă, de mărime 1,5x2 cm, plate, cilindrice, și pe fiecare cui este înțustat un nume: numele unor persoane, numele unor parohii ortodoxe române, numele unor instituții. La prima citire a numelor ele alcătuiesc patru grupe:

I. Nume românești, scrise cu ortografia maghiară, ca:

- Kohán János - Pomucz Péter - Kohán Illés - Pomucz János -

Cséfai János - Kohán György - Miskucz János - Teme Demeter-

Moldován János - Tulkán Györgyné - Tulkán János - Jevuczó Illés -

Jevuczó Péter - Brindás György - Hotorán György - Marosán

György - Márkus Tivadar - Pántye János - Rotár Ilonka - Rotyis

György - Rusz Illés - Tripa Mózes - Negru János - Negru György

- Krizsán Demeterné

II. Nume care la prima citire nu par a fi nume de români, ca:

- Lukács Mózes - Sróder József - Balog Tibor - Német György-

Molnár István - Pammer Gyula - Schonler Illés - Csorba György -

Püspöki György - Körösi János - Kukla István - Sajben András -

Ludvig István - Szalai György - Lindenberger József - Timár Miklós

III. Nume de parohii ortodoxe:

- (Békési Görögkeleti Egyház) Biserica Ortodoxă din Bichiș

- (B.Csabai Görögkeleti Egyház) Biserica Ortodoxă din Bichișciaba

- (Ottlakai Görögkeleti Egyház) Biserica Ortodoxă din Otlaca

- (Méhkeréki Görögkeleti Egyház) Biserica Ortodoxă din Miche-rechi

- (Szegapát Görögkeleti Egyház) Biserica Ortodoxă din Apateu

IV. Nume de institutii, ca:

- (Dürer nyomda) Tipografia Dürer

- (Zajkás nyomda) Tipografia Zajkás

În prezent singurul informator, care ne-a identificat datarea acestui ansamblu de piese este Ioan Kohan. Este vorba de anii 1948-1950, după cum își amintește el. Informatorul Ioan

Kohan, născut în anul 1919, de meserie croitor (binenînțeles și numele lui figurează pe un cui de steag, lângă al tatălui Gheorghe Kohan, meșter fierar, și al fratelui său Ilie Kohan, meșter tîmplar) ne-a mărturisit că au donat bani pentru biserică, sau, mai precis, pentru a face comadă la Budapesta pentru steagul industriașilor și al comercianților români și din acest motiv, cam la un an și ceva după sfințirea steagului, toți cei care au făcut donații pentru steag au primit un cui de steag, care a fost așezat pe peretele din interiorul bisericii aproape de strană, într-un mic dulap din sticlă.

Pe baza informatorilor se evidențiază diversitatea categoriilor și păturilor sociale ale societății giulane implicată în aceste donații. Reprezentantii clasei eclesiastice (preoți, parohii) se îmbină cu reprezentari laici (meseriași: zidar, tîmplar, măcelar și comercianți). Proportia relativ mare a meseriașilor se explică și prin faptul că inițiativa a pornit de la preotul ortodox Dimitrie Sabău și de la meseriașii români, care au activat în oraș și în asociațiile culturale ale romanilor din Giula, începînd din prima jumătate a secolului al XX-lea. Pe steagul industriașilor figurează inscripția „Din dragostea către biserică Praporul industriașilor 1948” în cele patru colțuri ale praporului sînt brodate simbolurile ca: cizma și pantoful, un cap de porc, barda și cuțitul, ciocanul, rigla și rindeaua, călcătorul, foarfeca și tîrnăcopul ca simboluri ale

Praporul plugarilor, 1948

Cuie de steag

diferitelor meserii. Pe cel al plugarilor este brodată inscripția „Praporul plugarilor 1948” și simbolurile sapa, secera, vița de vie, iar la mijloc coasa și cârligul sub, care figurează un om care samănă grâu, lângă el spicuri de grâu, iar pe partea inferioară un lan de grâu.

Celor două steaguri și asamblului de piese (al cuielor de steag) li se adaugă două poze, care au eternizat evenimentul sfințirii steagului în fața bisericii. Toți participanții la acel eveniment sînt în fața bisericii ortodoxe. În centrul pozei, se află reprezentantul bisericii ortodoxe, preotul Dumitru Sabău și preotul Gheorghe Negru. Ioan Kohan ne-a informat că, în anul 1948, în fața bisericii ortodoxe din Giula, Orașul Mare Românesc, au fost fotografiați cu ocazia, sfințirii steagului industriașilor, iar în fața bisericii, tatăl lui, Gheorghe Kohan, fiind cel mai în vîrstă, a ținut o mică cuvîntare. Pe baza celor spuse de informatorul Ioan Kohan probabil și plugarii, adică gospodarii agricultori care au donat bani pentru praporul lor au primit și ei cîte un cui de steag, fiindcă, după cum își amintește Kohan, și plugarii și-au comandat steagul lor și nu la mult timp după cel al industriașilor și ei l-au sfințit. Ambele fotografii se află în Colecția Bisericii Ortodoxe Române cu sediul la Giula în clădirea Episcopiei Ortodoxe Române din Ungaria. Foto 4,5.

Este clar că toate persoanele și instituțiile ale căror nume se găsesc încrustate pe aceste cuie de steag din aramă și-au exprimat adeziunea spre realizarea acestor steaguri.

În următoarele prezentăm lista întregă a numelor de pe cuiele de aramă, așa cum sînt scrise, cu ortografie maghiară, iar lângă nume

Credincioși în fața bisericii ortodoxe din Giula Orașul Mare Românesc, la sfințirea steagului plugarilor în anul 1948

**Credincioși în fața bisericii ortodoxe din Giula Orașul Mare Românesc,
la sfințirea steagului industriașilor în anul 1948**

ocupația, așa cum ne-a parvenit din informațiile lui Ioan Kohan. Unde nu apare ocupația, lângă numele donatorului, probabil că e vorba de plugari (gospodari agricultori cu nu puțin pământ), pe care informatorul nu i-a cunoscut, cu excepția lui Ioan Miskucza, care a avut mult pământ.

1. Kardos János meșter croitor	24. Szabó Péter
2. Kardos István tipograf	25. Sröder József
3. Kohán János meșter croitor	26. Pomucz Péter
4. Kohán Illés meșter fierar	27. Özv. Papp Demeterné
5. Kohán György meșter tâmplar	28. Pomocz János
6. Kiss Mihály meșter fierar	29. Papp Mihály
7. Kiss Lajos	30. Németh György
8. Lázár János meșter fierar	31. Anka János tâmplar
9. Lázár Péter măcelar	32. Barkócz János măcelar
10. Mészáros Tivadar preot	33. Balogh Tibor
11. Mógai László	34. Bányás Mihályné
12. Miskucza János gospodar	35. Baráth Jakab
13. Moldován János	36. Cséfal János meșter fierar
14. Magyar György meșter fierar	37. Fekete Ferenc
15. Szilágyi János	38. Fehér János
16. Teme Demeter	39. Gyepes János
17. Teleki Ferenc geamgiu	40. Gyuri István
18. Tulkán Györgyné	41. Bránya György șofer
19. Tulkán János	42. Buj György
20. Jevuczó Illés	43. Brindás György bucătar
21. Jevuczó Péter gospodar	44. Budai György lăcătuș
22. Szabó Gábor	45. Ludvig István
23. Szabó Péterné	46. Dunai István
	47. Darók István
	48. Hidvégi János (Handra) crîșmar
	49. Hotorán György meșter croitor
	50. if., Hotorán György
	51. Marosán György producător de turtă dulce și de lumînare
	52. Márkus Tivadar pantofar
	53. Majoros Mózes

54. Molnár István
55. Pammer Gyula
56. Pikó János
57. Papp István electrician
58. Pántye János clopotar
59. Özv. Marosán György
60. Rotár Ilonka
61. Rotyis György
62. Rusz Illés zidar
63. Restye Mihály zugrav
64. Békési Görögkeleti Egyház
65. B. Csabai Görögkeleti Egyház
66. Zajkás Nyomda
67. Gombos Péter pantofar
68. Varga György brutar
69. Ottlakai Görögkeleti Egyház
70. Méhkeréki Görögkeleti Egyház
71. Szegapát Görögkeleti Egyház
72. Özv. Tokaji Ferencné
73. Tripa Mózes
74. Tripa György
75. Timár Miklós pielar
76. Fruzsza János
77. Fogarasi Péter fierar
78. Gabnai István croitor
79. Özv. Gabnai István
80. Guba György
81. Csorba György comerciant fierar

82. Pammer István
83. Schönler Illés, Iduka
84. Szalai György ceasornicar
85. Jámber Józsefné
86. Dürer Nyomda
87. Dudás György
88. Id. Buj János
89. Püspöki György
90. Negru János electrician
91. Negru György preot
92. Odra György
93. Körösi János
94. Körösi Sándor
95. Kukla István fierar
96. Sajben András
97. Kardos Illésné (sz. Muntyán Katalin) croi-toreasă
98. Lázár Jánosné (sz. Barkóczy Lukrécia) croi-toreasă
99. Özv. Krizsán Demeterné
100. Szabó Demeter preot
101. Lindenberger József fierar
102. Timár Miklós pielar
103. Brédésen Ottóné
104. Mány György zidar
105. Lukács Péter
106. Lukács Mózes

Recenzie

Maria Berényi – *Poveștile caselor. Români în Buda și Pesta*, Publicație a Societății Culturale a Românilor din Budapesta și a Institutului de cercetări al Românilor din Ungaria, Budapesta – Budapest 2011, 95 p.

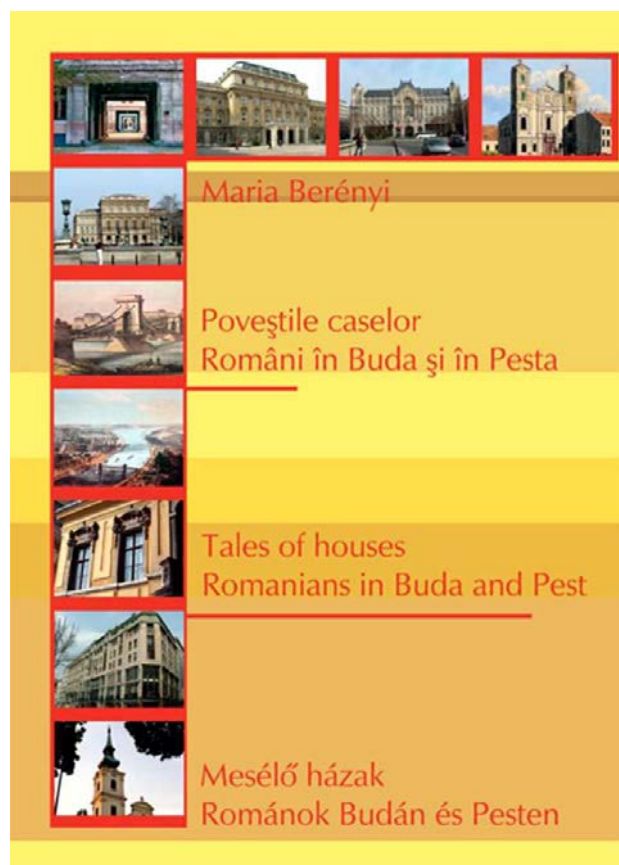
*La orice vârstă, omul este o ființă
care se hrănește cu povești.
De aceea, avuția povestirilor
pe care au strâns-o oamenii
pe tot globul, din casă în casă,
din secol în secol,
fie în vorbă, fie și în scris,
a depășit celelalte avuții omenești.*
Rabindranath Tagore

Faptul că îmi revine plăcuta onoare de a scrie o recenzie despre acest volum, nu face decât să încheie o serie de alte fapte, petrecute febril în această vară, care au dus la apariția albumului trilingv pe care îl am acum în față: Maria Berényi – *Poveștile caselor. Români în Buda și Pesta*, Publicație a Societății Culturale a Românilor din Budapesta și a Institutului de cercetări al Românilor din Ungaria. Publicația a apărut sub

înaltul patronaj al Excelenței sale Ireny Comaroschi, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al României în Republica Ungară.

Poveștile caselor este cea de-a unsprezecea carte a Mariei Berényi și singura care, în mod neașteptat, conține în titlu cuvântul *povești*. Zic neașteptat pentru că, urmărind acribia autoarei, care a scormonit decenii la rând, vrafuri de documente și publicații, pentru a pune în valoare cât mai multe informații și dovezi ale trecutului neamului românesc din Ungaria, e ușor să-ți dai seama că aceasta nu se lasă ușor furată de *povești*, ci caută totdeauna argumente și certitudini. De data aceasta, însă, *povești* înseamnă *istorie*, o istorie a românilor din Pesta și Buda, decodificată prin prisma celor mai stabile și mai vizibile urme pe care le-au lăsat în capitala Ungariei: casele lor. Titlul volumului a început prin a fi mai întâi un titlu de film documentar în limba maghiară, realizat de Tiberiu Boca în studioul românesc al televiziunii maghiare, pe un scenariu de Maria Berényi. Deci, albumul este în rara situație în care „filmul precede cartea”.

Am avut norocul să fac parte, într-o anumită măsură, din „laboratorul” în care s-a zămislit acest album, să arunc din când în când o privire în „creuzetul” în care autorul (Maria Berényi), inițiatorul proiectului (ambasadorul României în Ungaria, Ireny Comaroschi) și redactorul albumului (Emilia Martin) au depus: ani de cercetare devotată a comunității aromânilor și românilor din Budapesta, dragostea și respectul unui diplomat român pentru istoria poporului său și rolul acestuia în preservarea

limbii și culturii comunităților românești din țările în care se află în misiune, seriozitatea, consecvența și minuțiozitatea de muzeograf, care știe că lucrul bine făcut este prima condiție pentru victoria asupra vicisitudinilor vremurilor.

În afară de *povești*, volumul cuprinde 105 fotografii color, înfățișând, în primul rând, imobile din Buda și Pesta, dar și personalități ale căror vieți și activități au fost legate, în secolul al 18-lea și al 19-lea, de aceste imobile.

Autoarea și-a structurat albumul ca pe un ghid turistic ce ne poartă prin cartierele și pe străzile Budapestei de azi, dar, de fapt, oprindu-ne în fața unor case, făcând aceste case să-și spună poveștile proprii, ale lor și ale timpurilor pe care le-au străbătut, ne conduce în trecut, cu unul sau două secole în urmă. Astfel, prin descrierile în română, engleză și maghiară, pe aceeași pagină, curge istoria unei Budapeste românești și aromânești, o istorie aproape necunoscută sau, mai bine zis, neconștientizată până acum. Nume de personalități culturale și politice, familii nobiliare, mecenai, intelectuali – care pentru urechile deprinse cu o anumită mentalitate, sunt nume ungurești – sunt decodate, istoricul familiilor este reformulat, repus într-un anumit context istoric. Ajungem, astfel, într-o Budapesta locuită de un conglomerat etnic, din care fac parte și multe familii aromâne, macedoromâne – autoarea preferă această denumire, deoarece aceste familii au ajuns la Budapesta după ce, izgonite din Moscopole și din alte locuri din Balcani, de atacurile turcești, ele s-au stabilit mai întâi în provincia Macedonia, în speță în orașul Bitolia. Albumul cu povești ne dezvăluie, pe de altă parte, legătura pe care autoarea, născută în Micherechi, un sat românesc aflat pe granița de răsărit a Ungariei, a stabilit-o cu trecutul acestor familii macedoromâne sau cu intelectuali români de marcă, ce și-au desfășurat activitatea în capitala ungară. Românii budapeșteni au avut, desigur, o altă viață, au trăit într-o altă lume decât comunitățile românești rurale, care au rămas după 1920 să alcătuiască ceea ce numim azi „românii din Ungaria”. Dar nu poate fi întâmplător faptul că trecutul macedoromânilor – azi complet asimilați

în Ungaria – ne este dezvăluit tocmai de o româncă din această țară, care i-a descoperit pas cu pas, în biblioteci și pe străzile Budapestei. Din *poveștile caselor* răzbate, cu fiecare descriere, dorința de a reface **identitatea** pe care macedoromânii n-au reușit să și-o mențină iar românii de azi și-o construiesc din ce în ce mai greu. Iată cum e descrisă familia lui Alexandru Mocioni, cel care a locuit timp de decenii în casa din Piața Vörösmarty nr 2, colț cu strada Váci, și a cărui monogramă (M. S. – Mocsonyi Sándor) ne întâmpină și astăzi pe suportul metalic al firmei de deasupra clădirii: *Neamul Mocioni a venit din Macedonia în Ungaria în secolul al 18-lea. Această familie nu s-a declarat niciodată a fi grecească și provenea din neamul moscopolenilor, cel mai cultivat dintre cele șase neamuri românești din Macedonia. În limba macedoromânilor (a aromânilor) porecla „Mocion” înseamnă descins din moți. Strămoșii familiei, care mai târziu s-a scindat în două ramuri, au fost Mihai și Andrei, care s-au stabilit în Pesta. Ei au făcut avere din activități comerciale, având o mare influență asupra industriei, dar și-au asumat un rol important și în viața publică. O parte din capital l-au investit în imobile. Membrii familiei Mocioni dețineau 17 imobile în Pesta. În 1780, urmașii lui Andrei au primit pentru merite militare și ca donație, moșia de la Foeni, din Banat, iar apoi, în 1783, diploma de înnobilare cu titlul „de Foeni”. Unul dintre descendenții celeilalte ramuri a familiei, Petre, urmaș al lui Mihai, care trăia deja la Tokaj, a primit titlul nobiliar în 1804. Din reunificarea celor două ramuri ale familiei s-au născut, mai târziu, Alexandru (1841) și Eugen (1844).*

Scopul acestui album, pe care îl consider unic în istoria culturii maghiare și române, este, de fapt, chiar căutarea și refacerea acestei identități culturale, lingvistice și de neam, lucru pe care, într-un interviu, autoarea îl expune astfel: *Identitatea nu este una dată, noi suntem cei care trebuie să o constituim, noi trebuie să alegem din comoara extraordinară pe care ne-au lăsat-o predecesorii noștri.*

Consider că e o alegere identitară bună din partea celor care citesc și înțeleg *poveștile caselor românești din Budapesta!*

Mihaela Bucin

In memoriam *Viorica Goicu* (1946–2011)

Grație celor 10 burse Domus Hungarica (între anii 1997–2008) – de câte o lună, oferite de Academia Ungară de Științe – am avut prilejul să o cunosc personal pe Viorica Goicu, lingvистă timișoreană. Mi-a făcut plăcere să-i fiu consultant, să discut cu ea despre problemele actuale ale lingvisticii moderne, deoarece a avut vaste cunoștințe, și un mare interes de a se informa despre tot ce se scrie mai nou în articolele lingvistice maghiare, engleze, franceze. Indiferent, fie vorba despre disciplina ei preferată, onomastica ori de bilingvism, sociolingvistică etc. Viorica Goicu, ca româncă, a fost singura, care a fost premiată consecutiv un deceniu, pentru cercetările ei perseverente și variate, cu bursele Domus Hungarica – aceasta are impotanță mai cu seamă că, bursa a fost înființată, în special, pentru maghiarii de peste hotarele Ungariei, care fac cercetări legate de limba, istoria, cultura etc. maghiară. Cu ocazia burselor, în bibliotecile din Budapesta, Viorica Goicu a studiat o imensă bibliografie și documentație referitoare atât la onomastica istorică din sud-estul Europei și, în mod special, din Banat și Transilvania, cât și la limba română în context romanic. Materialul de bibliografie a fost valorificat prin publicarea a cinci cărți apă-

rute la Editura „Augusta”: *Contribuții de onomastică istorică* (2001), *Onomastică românească* (2001), *Derivarea cu sufixe neologice în româna contemporană* (2002), *Verbele cu sufixe neologice în româna contemporană* (2003) și *Cercetări de onomastică istorică* (2008). La fiecare din aceste cinci cărți au fost publicate câte două recenzii în „*Rivista italiana di onomastica*” din Roma, respectiv în „*Nouvelle revue d’onomastique*” din Paris.

Activitatea ei profesională la Budapesta a fost completată și prin cunoștințe obținute – la fața locului – despre comunitatea românilor de aici. A luat parte la cenaclele organizate în luna septembrie ale Societății Culturale a Românilor din Budapesta. Cu aceste ocazii totdeauna era copleșită de activitatea culturală a românilor din capitala Ungariei – și, cei care au cunoscut-o pe Viorica Goicu personal știu că, opiniile formulate de ea nu au fost făcute din politețe ci din sinceritate. Pe lângă aceasta a onorat cu prezența sa forumul științific al Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria. La Simpozionul al VIII-lea a prezentat comunicarea intitulată: *Nume de familie ale românilor din Ungaria*, articol publicat în „*Limba română*”, XLVII, 1-2, 1998, p. 61-77; și în „*Simpozion. Comuni-*

cărilor celui de-al VIII-lea Simpozion al cercetătorilor români din Ungaria", Giula, 1999, p. 112–125.

Viața ei a fost plină de danii față de studenți, colegi, familie. Ne-a dat tot ce a avut: atenție, cunoștințe, informații, ajutor, zîmbet, simpatie. Ne-a dat, dar nu ne-a cerut!

Cînd am citit vestea tristă, scrisă de fiica ei, Simona Goicu-Cealmof, n-am înțeles sensul mesajului trist, nu mi-a venit să cred ce citesc, n-am vrut să cred, și nu pot să cred nici în ziua de azi: *Viorica Goicu ne-a părăsit!* Mă simt onorată că am avut posibilitatea să o cunosc.

În cele ce urmează vom schița pe scurt activitatea ei profesională.

Viorica Goicu s-a născut în data de 22 decembrie 1946 în localitatea Sebiș, județul Arad. După terminarea liceului în localitatea natală, a urmat Facultatea de Filologie, secția Limba și Literatura Română, a Universității din Timișoara, pe care a absolvit-o în anul 1970.

Între anii 1971–1972 a lucrat în cadrul Colectivului de Lingvistică de la Filiala Academiei din Timișoara, la tema *Graiul de pe Valea Deznei*, iar din anul 1973 pînă în 1988, la tema înscrisă în planul de stat *Tezaurul toponimic al României. Banatul*. A efectuat anchete pe teren pentru culegerea microtoponimiei locale din 510 de sate și orașe din județele Arad, Caraș-Severin și Timiș. Materialul a fost pregătit pentru redactarea *Dicționarului toponimic al Banatului*, participînd, ca autor (alături de Rodica Suflețel-Moroianu și Vasile Frățilă), la fiecare din cele șase volume multiplicate.

Din anul 1992 a fost cooptată în echipa română care a participat la realizarea proiectului european *Patronimica Romanica* (PATROM) ce s-a finalizat deja în două volume de dicționar istoric al numelor de familie romanice. În anul 2004 a apărut în Editura Max Niemeyer Verlag, Tübingen, volumul II/1 din *Dictionnaire historique de l'anthroponymie romane. L'homme et les parties du corps humain* (première partie), unde a fost colaboratoare pentru domeniul românesc.

În 1992 și-a susținut teza de doctorat cu tema *Onomastica din Țara Zarandului*, care a fost publicată în Editura „Amphora” în anul 1996, sub titlul *Nume de persoane din Țara Zarandului*.

Din anul 1996 a colaborat la realizarea *Dicționarului etimologic al limbii române* (coordona-

tor acad. Marius Sala), la care a efectuat atît partea de bibliografie, cît și redactarea unor articole de dicționar.

A participat cu comunicări la 80 de sesiuni științifice, precum și la 8 manifestări internaționale. În 1997 și în 2002 a susținut cîte o conferință la Institutul de Lingvistică al Academiei Ungare de Știință din Budapesta, prima despre nume de localități din Banat și Transilvania care au la bază termeni de tip catolic prezenți atît în limba maghiară cît și în alte limbi ale unor popoare de rit catolic din Europa, iar a doua despre structura viitorului dicționar etimologic al limbii române. Temele înscrise în planul de cercetare precum și o parte din comunicările științifice au fost valorificate prin publicarea a peste 70 de volume, studii și articole de specialitate.

Ca secretar de redacție, a îngrijit 4 volume ale „Anuarului de etnologie-artă-istorie-lingvistică”, revistă a Filialei Academiei din Timișoara, și volumele de „Anale ale Universității Tibiscus”, seria Filologie și Relații publice.

Din anul 2002 a fost corespondentă pentru România la „Rivista italiana di Onomastica” de la Roma. A fost membru activ al Societății Internaționale de Lingvistică Romanică, al Societăților de Științe Filologice, de Științe Onomastice și a celei de Dialectologie, participînd la manifestările științifice organizate în țară și străinătate (conferințe, simpozioane, volume colective). A colaborat, săptămînal, din anul 1990, cu Postul de Radio Timișoara, la emisiunile culturale, unde a prezentat aspecte legate de cultivarea limbii române, de onomastica românească și europeană. În perioada 1995–1997 a avut o colaborare lunară și cu România cultural din cadrul Radioului București.

În septembrie 1992 a ocupat, prin concurs, postul de cercetător științific principal gradul III, în 1996 postul de cercetător științific gradul II. Din 1998 a fost conferențiar la Facultatea de Limbi Moderne Aplicate din cadrul Universității „Tibiscus” din Timișoara, iar din iulie 2003 profesor universitar. După ce a devenit profesor universitar a participat, ca referent, în comisiile de doctorat ale unor candidați din cadrul Universității de Vest din Timișoara.

Dumnezeu să o odihnească în pace!

Ana Borbély

Fotocronica Simpozionului al XX-lea organizat de Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria (Giula, 27–28 noiembrie 2010)

Programul sesiunii științifice

Cornel Sigmirean (Tîrgu-Mureș): Formarea intelectuală a învățatului iluminist Petru Maior

Ioan Bolovan (Cluj-Napoca): Asociația Națională Arădană, instituție culturală regională a românilor din Ungaria (1863-1918)

Gabriel Moisa (Oradea): Considerații privind istoriografia românilor din Ungaria în perioada 1920–2010

Cu ocazia celui de-al XX-lea simpozion, ambasadorul României în Ungaria, **Ireny Comaroschi**, a transmis, prin consulul general **Ioan Fodoreanu**, o diplomă de excelență pentru Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria pentru „aprofundarea cercetărilor științifice privind moștenirea și valorile comunității românești din Ungaria”.

Vasile Dobrescu (Tîrgu-Mureș): Studenți români la Budapesta – economiști și profesori la Cluj în prima jumătate a secolului XX

Rodica Colta (Arad): Ioan Ardelean, un prestigios urmaș al preotului Iosif Ardelean din Chitighaz

Tiberiu Herdean (Budapesta): Dreptul la individual - individualismul în romanul românesc interbelic

Ana Borbély (Budapesta): Variabilitate și schimbare: cercetare longitudinală despre limba românilor din Ungaria (1990–2010)

Stella Nikula (Giula): Metode și procedee de educare ale copiilor în comunitatea tradițională

Traian Trifu Căta (Petrovăsâla – Serbia): Centenarul revistei FAMILIA din Petrovăsâla, Banatul sârbesc – mesager românesc pe meridianele lumii

Maria Dan (Tîrgu-Mureș):
Un intelectual român absolut
vent al liceului din Szeged.
Scriitorul Virgil Onițu.

Elena Csobai (Bichișciaba):
Simion Cornea luptător pentru
organizarea parohiilor ortodo-
xe române într-o eparhie

Emilia Martin (Giula): Vin-
decarea prin descîntec la ro-
mânii din Ungaria

Maria Berényi (Budapesta):
Manifestări național-culturale
românești de amploare în Bu-
dapesta secolului al XIX-lea

SUMAR

MARIA BERÉNYI

Familia Grabovsky din Pesta 3

ANA BORBÉLY

Integrare în societate: Tendințe moderne în alegerea numelor de botez
în comunitatea română din Ungaria în secolul al XXI-lea 16

TIBERIU HERDEAN

Poezia Mariei Berényi 27

ELENA CSOBAI

Un ansamblu de piese din biserica ortodoxă română din Giula 32

RECENZIE

Maria Berényi – *Poveștile caselor. Români în Buda și Pesta*, Publicație a Societății Culturale
a Românilor din Budapesta și a Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria,
Budapesta – Budapest 2011, 95 p. (Mihaela Bucin) 36

ANA BORBÉLY

In memoriam Viorica Goicu (1946–2011) 39

FOTOCRONICA SIMPOZIONULUI AL XX-LEA ORGANIZAT DE INSTITUTUL
DE CERCETĂRI AL ROMÂNILOR DIN UNGARIA 41

Tiparul: Mozi Nyomda, Békéscsaba
Director: Garai György

